

ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

SZERKESZTI: BOBULA JÁNOS.

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VII., SZÖVETSÉG-U. 45.
 hová a kéziratok küldendők.

— Megjelen évenként 12 füzet. —
 Kéziratokat vissza nem küldünk.

ELŐFIZETÉS:

Egész évre 8 frt. — Félévre 4 frt. — Negyedévre 2 frt.

* Hirdetések felvételnek SZIGETHI EMIL kiadóhivatalában: *
 VII., Szövetség-utca 45.

AZ ÚJ MŰEGYETEM.

Mottó: MULTADBAN NINCS ÖRÖM,
 JÖVŐDBEN NINCS REMÉNY!

V_x. Akárcsak variálhatnók azt a népies dalt: «sírva vigad a magyar» — akkor, a mikor a magyar műegyetemre gondolunk.

Ha emlékezetünkbe hozzuk azokat az idöket, mikor a várbeli bérházat magyar tudományos «műegyetem»-nek csúfoltuk, — ha visszagondolunk arra, hogy a ronda bérházi szobákat egyetemi termeknek tituláltuk, — ha megfontoljuk, hogy a mi műszaki kiképeztetésünkre annak idején fizikai és más szertárak rendelkezésünkre nem állottak és hogy a fizikai tudományokat legfeljebb a falon függő ingaórából merítettük: akkor valóban önérettel és bizonyos nemével a büszkeségnek léphetünk mi — a kik akkor magyar technikusok voltunk — az excelenziás állam elé és bátran mondhatjuk szemébe: «szégyelje magát!» — mert mi nélküle, — sőt dacolása ellenére — is lettünk technikusok és mély közgazdasági nyomokat véstünk a magyar nemzet földjére, a melyek a nemzet életét fogják megmenteni és biztosítani . . .

Ine ez, röviden szólva, a magyar műegyetem múltja, a melyben bizonyára nincsen semmiféle öröm.

Minő a jelene?

Foszlányos.

Noha nem lehet tagadni, hogy a technikai kar hivatva van, ennek az országnak új és állandó életet adni s jövőjét biztosítani, — noha nem vonható kétségbe senki által az, hogy a technikai kar eddig is és a jelenben is egyedüli reménye a magyar nemzetnek arra nézve, hogy a nemzet létezését biztosíthassa; — mégis e kart kiképző intézeteire semmiféle figyelem nem fordított . . .

A műegyetemet a budai várból, hol

egy kétemeletes rozoga bérházban volt elhelyezve, átvitték a pesti oldalra ugyan csak olyan rozoga bérházba, a minőben volt a várban, — azzal a különbséggel mégis, hogy a rozoga bérház nagyobb volt a pesti oldalon, mint a várbeli bérház; — de rondább is volt mint emez. Később építettek új házat a műegyetem számára a város legzajosabb utcáján — és talán a legkisebb telkén. Valóban botrányszámba megy, hogy ilyen haszontalan épületekre az ország sok pénzét céltalanul kidobáljuk. — És mert ilyen építési politikát űzünk, — a következménye az lett, hogy a műegyetem számára a szomszédos bérházakat elfoglalták, — természetesen drága bérek mellett és kihatoltak egészen a Kerepesi-útra, — mert a műegyetem közelében már nincs elfoglalható bérház, a melyet fel lehessen avatni tudományos egyetemmé. De még ez sem elég; hanem a műegyetem udvarait is beépítik, mint nemrégiben egy inkább bolondok házának, mint műegyetemnek beillő, céltalan, tornyos épülettel, melynél az állam megint kidobott hatvanezer forintot.

Mikor pedig így az egész környék bérházait elokupálták; mikor az úgynevezett műegyetem udvarait is beépítették céltalan épületekkel és mikor már lehetetlen ezen az úton az ország pénzét rendszertelenül tovább is szórni: nem marad egyéb hátra, mint gondolni kezdeni az új műegyetem létesítésére. Igaz, hogy a mostani műegyetem is új, de ezt majd sutba dobjuk, mert már lehetetlen reá költeni pénzt, mivel nincs hely, ha az udvarokat is beépítettük. Majd építünk olyan műegyetemet, a hol több pénzt lehet céltalanul elkölteni, mind eddig . . .

Ilyen a műegyetem ügyének a jelene, a mely előre veti a kedvezőtlen árnyékot

a jövőre nézve is és a mint a jelek mutatják, a műegyetem rossz jövőnek néz elébe, mert intéző tényezői sem kellő tudással, sem kellő érzékkel nem bírnak sorsa iránt.

Kihirdettetett (!), hogy az új műegyetem a budai oldalon, az úgynevezett Lágymányoson fog épülni. Ennek a publikációnak az lett a természetes következménye, hogy a lágymányosi 5 forintos telkek 100 — mond: egyszász osztrák értékű forint vételárra emelkedtek négyzetölenként és maga a főváros is, nagy pertraktálás után, 60 frtban állapította meg az új technika számára, telkeinek az árát, — mint nagylelkű adományt.

Közgazdasági politikát még sehol a világon nem inauguráltak aktacsinálással, magas rendeletekkel, vagy pedig meghagyásokkal, de legkevésbé kísérlették, megkultiválni akarni az építési politikát ezekkel az eszközökkel. Mi azonban Magyarországon, úgylátszik, erre a boldog munkára akarnánk vállalkozni. Igaz ugyan, hogy építési politikánk nincs, dacára annak, hogy évente csak államilag 40 millió forintot elépítünk, s ennél még többet épít el a közönség; — de utóvégre mit is törődjünk mi az építési politikával, mely nem is létezik (legalább nálunk nem!); hanem mi egyszerűen kihirdetjük, hogy — Lágymányoson majd építünk technikát!

Igen ám! de a gyakorlati, különösen pedig az üzleti élet nem ismeri el a rendeleti diktandót és folytatja azt a szabványos útját, melyet minden nemzetnél és minden világrészen természetesnek ismernek el.

Ilyen természetes úton, ama egyszerű kihirdetés által, hogy Lágymányoson a kormány műegyetemet fog építeni, felszigázták a lágymányosi 5 frtos telkeket 100 forintra; a mire egyáltalán szükség nem volt.

Nagy baj az mindig az életben, hogy ha az emberek olyasmibe belé fognak, a mihez nem értenek . . .

Nagy hiba volt hirdetni, hogy Lágymányoson lesz a műegyetem felépítve; de sokkal nagyobb hiba lesz az, hogy ha azt, az adott körülmények között, komolyan fogjuk akarni felépíteni is ott. És mert ezt a tendenciát látjuk, elmondhatjuk az új műegyetemről, hogy jövőjében nincs remény.

Az elkövetett hibát most már csak az által lehet kikorrigálni, ha a műegyetemet egyáltalán a Lágymányoson nem építjük.

De közgazdaságilag nem is szabad azt ott építeni. Ezt követeli nemcsak az építési helyes politika, hanem követeli azt pusztán a gyalogjárátú természetes ész.

Mert:

A Lágymányoson a telek oly drága, hogy ott műegyetemet, melynek nagy terítóriumra van szüksége, már a telek drágasága miatt, sem szabad építeni. Azonban nem szabad építeni azért sem, mert Lágymányoson drága az építkezés az alapozás miatt. Többet kellene földalatt építeni, mint földfelett. Végre pedig azért sem szabad a műegyetemet a Lágymányoson építeni, mert Lágymányosnak sem jó, sem elegendő ivó vize nincs.

Lágymányoson csak egy esetben lett volna szabad a műegyetemet építeni és ez esetben mi is, évekkel ezelőtt, melegen pártoltuk az erre irányuló törekvéseket.

Ha az ezredéves kiállítás világkiállításá rendszertett volna, — a mint azt a közgazdasági helyes, — és nem kontár politika megkövetelte volna — és Lágymányoson e célból felépülhettek volna nagy, állandó, monumentális épületek, akkor ezeket kellett volna már úgy tervezni, hogy minden nehézség nélkül felhasználhattak volna ingyen a műegyetem számára. Ez eljárás mellett el kellett volna Lágymányost látni a szükséges úttal és közlekedési eszközökkel, a mi mind ingyen lett volna és hasztalanul ki nem dobáltuk volna a pénzt a kiállításra. Ha pedig a műegyetem ilyen módon jutott volna hajlékához, akkor már érdemes lett volna akár forrásvizet is, ivó vizül bevezetni Lágymányosra.

Az adott viszonyok között azonban a műegyetemet Lágymányoson építeni nem lehet, hanem oly helyet kell választani, a melyen Magyarország jövőjének főiskolája elérhet és szükséghez képest terjeszkedhetik is. Pedig terjeszkedni fog naponta.

A főváros közvetlen közelében vannak e célra alkalmas területek. Csak nem szabad megint előre hirdetni a telekvételeket, hogy ez által a telekeladási uzsorászkodást elő ne segítsük.

Ezt az ügyet annak kell vezetni, a ki ért hozzá . . .

ISKOLÁINK ÉPÍTÉSZETE.

(M.) Egy meddő korszak sivárságai után mi is eljutottunk ama pozícióig, a melynél pedagógusaink elvben elfogadták azt az igazságot, hogy a szép oly nevezetes pszichológiai tényező, minél fogva úgy az általános műveltség körének kiszélesítése, valamint a speciális mű-érzék fejlesztése céljából szükséges a nevelésben a képzőművészeteknek helyet juttatni.

E célból a művelődés történetében behatóbban kezdenek foglalkozni a képzőművészetek történetével és a tankönyvekben nem csupán a szöveg érzékelhetőbb magyarázatául alkalmazzák az illusztrációkat, hanem hogy egyszersmind konkrét alakban befolyásolják a növendék szép érzékét.

És talán nem is szorul bővebb bizonyításra, hogy a legtökéletesebb leírásnál, a definíciónál hathatósabbak ama természetes benyomások, melyek közvetlenül rajzolódnak a fogékony ifjú lélekre, valamint az érethibb egyénnél is — fejlődött képzelő tehetsége dacára, — mindig elevenebbek és marandóbbak a saját szemével látott képek és alakok.

A mit pedig gyermekkorunkban észleltünk és megszoktunk, az képezi későbbi tudásunk jó, vagy rossz alapját, e köré csoportosulnak, formálódnak a jövőendő évek tapasztalatai és igényei.

Tehát a célszerű nevelési irányzatnak nem eléggé méltányolható követelménye, hogy az ember legkorábbi éveiben vezetessék be és attól fogva nyerjen következetes folytatást ama befolyás, mely a képzőművészet szépségei iránt való fogékonyság fejlesztését célozza.

Ez okból arra kellene törekedni, hogy valamint az erkölcsi tisztaság megóvása érdekében a gyermekek látóköréből igyekszünk távol tartani minden botránkoztató benyomást, ép úgy oltalmazzuk elméjét az izléstelenségek torzképeitől, hogy a recepcióban tevékeny elméje e részben se fárasztja magát olyan kapitális gyűjtésével, a mely szép érzéke, vagyis ítélő tehetsége fejlődésének útjában lehetne és ha már nincs módunkban az emberiség serdülő plántái számára egy oly elszigetelt oázist teremteni, a melyben minden ártalmas befolyástól ment, ideális helyzetben háborítlanul fejlődhetnének

és izmosulhatnának az érett ember hivatásának betöltéséhez: kötelességünk rajta lenni, hogy a nekik szánt helyek, nevezetesen az, hol legtöbb időt töltenek, az iskolák, a higiénikus célszerűség mellett a szép érzék igényeinek is megfeleljenek.

Ezt pedig annál is inkább kellene tenni, mivel ráutalnak egyszersmind ama magasabb erkölcsi vonatkozások, melyeknél fogva az iskola a templommal benső, tradicionális összefüggésben áll.

A templom az Isten háza és az iskola az ő leánya, a mennyiben hivatva van a társadalom legmagasabb ideáljainak megvalósítására képesíteni az embert, hogy az folyvást emelkedjék és méltóvá lehessen kiváltságos helyzetére, a melyre őt a gondviselés, a föld birodalmának egyéb teremtményei fölött predestinálta.

Ime mily kedvező alkalom, hogy az építőművész az önként kínálkozó szimbolikus és allegorikus anyagból stílszerűt alkosson, mivelhogy a sokat emlegetett stílszerűség tulajdonképen abban rejlik, hogy jellegzetes, pregnáns modorban fejezi ki valamely dolognak, vagy tárgynak rendeltetését és vonatkozásait.

E helyett sajnálkozással kell tapasztalunk, hogy a vezérszerepet vivő és az egész ország kulturális tendenciáinak példányképül szolgáló székesfőváros, teljesen közönyös a pedagogia érdekeivel azonos, esztetikai követelmények iránt és iskoláinak fölépítésénél sem tágit szűkkeblülésén, midőn azokat a hivatalos stílus szerint — akár csak a vízmedencéket, vagy csatornákat — gyártatja.

E fajtájú, minden gyönyörködést, vagy épülést kizáró, rideg sablon a Nagy János-utca és Felső-erdősor kereszteződésében, utóbb létesített leányiskola épülete, melynek 25 méter hosszú homlokzatán az egyhangúságot egy kiszökellék sem szakítja meg, formái szerint ép oly joggal lehetne dohány-gyár, mint a hogy rendeltetése szerint polg. leány-(!) iskola. Mely utóbbi benyomást különösen a főpárkányról alácsüngő, — és minden alátámasztást nélkülöző, — lezénák és ezek által egyenlő mezőkre osztott homlokzat kelti a szemlélőben.

A síma kerettel ellátott aránytalanul nagy ablakok, — melyek az egész mezőt

betöltik, — és a suta főpárkány, mind hozzájárulnak a rossz térhatáshoz. A padlástérből kiemelkedő épületrész pedig, melyben az igazgatói lakás van elhelyezve, — hasonlít a bérházaknál divó mosókonyha elrendezéséhez.

Az összbenyomás mindezekből következtetve, inkább egy pénzszűke miatt, — az ornamentális dolgok kihagyásával, — épült gyárhoz (még ezek is néha díszesebben szoktak épülni a fővárosban) hasonlít, mint egy fővárosi iskolához.

Az épület maga angol stílusban akar tartva lenni, mely stílus maga is nehézkes,

hanem helyes arányokban kivéve még tűrhető; holott a szóban forgó homlokzatban legfeljebb a nagy lármát ütő vörös téglák hatnak, melyek az épületet, mintegy véres mészárszékké változtatják, hogy a leányok (mert leányiskola) jó ízlése ápoltsassák (!)

Mindezekből kitűnik, hogy az építőművészetet hivatalokban kultiválni nem lehet, mely életigazság bebizonyult, valahányszor a főváros, vagy az állam egy nyilvános épületet terveztet, — és azt a terv után ki is viszi. — legyen az épület akár városi, megyei, vagy állami.

EGY LÉPÉS ELŐRE.

(—) Az építőművészet a képzőművészetek csoportjában főhelyen áll nem csupán a fejlődés időrendi soránál fogva, hanem egyszersmind ama összetartozandóság által is, a mennyiben az építőművészet hozzájárulása nélkül sem a szobrászat, sem a képművészet nem hozhat létre monumentális alkotást. Mert hol alkalmaztassék a freszkó, vagy nagyobb-szabású függőkép, ha nincs templom, vagy palota, a mely csarnokaiban adjon neki helyet?

És hogyan képzelhető el olyan szobrászati műemlék, melyet az architektúra belevonása nélkül komponálhatna meg a művész?

Mindazonáltal nálunk — az epochális fejlődési mozgalom dacára — igen kevés elismerésben részesül az építőművészet. A közönség nagyobb részénél hiányzik a szükséges érdeklődés és a vele járó műérzék, miért is az építészekről alig vesz tudomást és velük való érintkezése tulajdonképpen csak a bércaszárnyákat építtető háziurak üzleti egyezkedésére szorítkozik s így nem lehet csodálni, ha a közhangulatban az építőművészet elveszti megillető nimbuszát és egy köznapi szükséglet fogalmává törpül.

E visszaszituáció miatt első sorban hibásak maguk az építészek, a kiknél a kicsinyes érdekek is képesek könnyen lelohasztani a magasabb ambíciók hevét és nem kevésbé prózai akadályokon mult eddig a megkívántató testületi szellem föllendülése.

Azonban mulasztás vádja terheli e részben a sajtót is, mivel gyakran az

indiszkrecióval határos körülményességgel és buzgalommal szentel hosszú rovatokat problematikus értékű híreknek és azokat szükségtelenül szenzációvá minősíti, míg ellenben kritikája nagyon is egyoldalúan foglalkozik a képzőművészet kérdéseivel.

Az építőművészetéről ritkán és keveset szól. Mintha nálunk e részben már semmi mondani valója nem lenne: sem dicséret, sem gáncs. Holott talán soha nagyobb aktualitással nem bírandhat érdeklődése és véto jogának alkalmazása, mint épen napjainkban; mert semmi más téren érzékenyebben meg nem boszúlhatja magát egy korszak ignoranciája, mint épen az építészet terén, könnyebb lévén bármely fajta blamázó, fogyatékos hagyatékot, mint egész házsorokat és utcákat eltüntetni a föld színéről. Más részt a hozzáértők nem veszik maguknak a fáradságot, hogy a kiválóbb épületek érdemeire vonják a közönség figyelmét és érdeklődését, tehát igen természetes, hogy a legtöbben még a tervezők kilétéről sem bírnak tudomással és a fölmerülő kérdezősködés esetén humorisztikus léleknyugalommal kombinálják össze bizonyos egyéniségek neveit az építőművészettel. Így történt utóbb, hogy a vidéki rokonait kalauzoló fővárosi intelligens (?) fiatal ember azok kérdésére: hogy ki restaurálta a budavári MÁTYÁS-templomot? — habozás nélkül — azt felelte, hogy CZOBOR BÉLA.

Úgy látszik, hogy a Képzőművészeti Társulat e részben saját integritása fogyatékos voltának tudatára ébredt, a mennyiben elhatározta, hogy ezentúl az építőművészeket is tagjai közé sorozza

és a saját külön bíráló bizottságuk közreműködése mellett fogja szerepeltetni a műcsarnok kiállításain.

Tehát az építészek a sor, hogy méltóan reprezentálják e helyzetet és megnyerjék a közönség melegebb érdeklődését a maguk számára is, mint művészek és nem mint üzletemberek.

tóan reprezentálják e helyzetet és megnyerjék a közönség melegebb érdeklődését a maguk számára is, mint művészek és nem mint üzletemberek.

A NAPIRENDEN LÉVŐ TÉMA.

√x. Nincs Magyarországon a parlamenti szereplésre hivatott oly egyéniség, a ki buzgóbban interpretálhatná a német császárnak nálunk kifejezett s a műpártolás fontosságát kiemelő megjegyzését, mint épen WLASSICS GYULA kultuszminiszter, a ki át van hatva egyszerűségének hevétől s ama őszinte jóakarattól, hogy a midőn meggyőződésének nyomban és erélyesen érvényt szerez, egyszersmind igazságot kíván szolgáltatni a méltányos igényeknek.

Csak az imént írt e szép eszméktől áthatott epistolát a Nemzeti múzeum, az Országos Képtár és az Iparművészeti múzeum igazgatóihoz, a melyben elmondja, hogy az lebeg szemei előtt, «hogy a mindennapi élet szükségletévé válják a műízlés igényeinek kielégítése» és most, legutóbb a parlament előtt kifejtett expozéjában adta tudtul, hogy eltökélt szándéka: az indolenciával szemben keresztül vinni művészeti viszonyaink fogyatkozásainak megkorrigálását.

Mi teljesen osztozunk a kultuszminiszter fenkölt intencióban és csatlakozni kívánunk ama törekvésekhez, melyek társadalmunkban a «prókatori gondolkodás» kiküszöbölését és az idealisztikusabb irányzatok föllendülését vannak hivatva megvalósítani.

E tekintetben tehát a művészet nem csupán mint öncél szerepel, hanem morális tényezővé minősíttetik.

Mindazáltal az ügy érdeke kívánja, hogy óvakodjunk oly definícióktól, melyek hamis magyarázatokra, félreértésekre szolgáltathatnak okot és az ügy érdekeit kockáztatják. Ugyan is, az említett epistolában WLASSICS miniszter többek közt következő óhajának ad kifejezést, hogy «a magyar társadalom annak tiszta tudatára jusson, hogy a tudományos és művészeti élet föllendülése a legszilárdabb alap, melyen jövőnk felépíthető».

Hát e mondásban egy nevezetes téve-

dés lappang, a mennyiben más erkölcsi és anyagi kellékek mellett a tudomány, nevezetesen a kormányzati állambölcsesség kell is, hogy az államélet alapját képezze; azonban a művészet, a nemzeti életnek nem alapja, nem — gyökere, hanem virága, melyben szellemi életének legszebb diadalát aratja... És ezt annál inkább is kell óhajtania, mivel a nemzet eddig csak az agrárpolitikára fektetett súlyt, mely, mint a következmények szomoruan igazolják, ugyancsak nem vált be; tehát nagyon időszerű, hogy programot cseréljen és oly tényezőket vonjon be a gyakorlati életbe, a melyek az európai börzén nagyobb árfolyammal bírandnak, mint az áldott anyaföld nyers terményei. Erre nézve pedig az egyetlen természetes mód, hogy vegye elő a nemzet a história tanuságain okosodó tudományát és igyekezzék követni azt a példát, a mely XIV-ik LAJOS korszakát oly mesésen fényessé tette és a francia izlés uralmát minden nemzet fölött a mai napig biztosítja.

COLBERT nek, a kereskedősegédből lett államférfiúnak, sikerült végrehajtani a csodával hatásos föladatot, hogy a teljesen szétzilált vagyoni helyzetű Franciaországot nem csupán zavaraiból segítette ki és talpra állította, hanem megteremté nemzetének a világpiacon domináló iparát és ennek közvetítőjét, a kereskedelmet, ezekben egyszersmind a kultúra további fejleményei számára szerzett biztosítékot; és mivel az ő tendenciái is a magasabb célokban kulmináltak, ő is létesített tudományos intézeteket, emeltetett pompás monumentális épületeket és törekedett behatóan reformálni a képzőművészet állapotát, erre vonatkozó intézkedésében kétszáz évvel megelőzván azokat, a kik nálunk most hangoztatják a magyar művészek számára külföldön létesítendő festőakadémia eszméjét.

Ha pedig e fenomenális siker titkát kutatjuk, azt nem találjuk egyébben, mint ama természetes eljárásban, hogy Francia-

ország alulról biztos alapokon építé-
fő kulturális terveit, melyek a művészet-
ben nyertek méltó megkoronáztatást:
mert a hol prosperál az ipar, ott gyara-
podhat az anyagi jólét, ott fokozódnak

az igények, melyeknek kielégítést szerez-
het a fejlődő művelés.

Vagyonilag pangó társadalomban pedig
csak súlyosbítják a helyzetet az igények
fokozódásai...

AZ ÉPÜLŐ «PEST SZENT ISTVÁN» VÁROSRESZ.

Irta: REPICH FERENC.

A családi házak létesítésének egyik fő-
tényezője a bankkölcson. A legtöbb telep
azon hiúsult meg, hogy a bankok nem
találtak elég garanciát ezeknek a finan-
cirozására, miután vagy a vasuti közle-
kedés nem felelt meg az igényeknek,
vagy pedig az építendő épületek «nya-
raló» jellege nem felelt meg az illető
pénzintézetnek jelzálogul.

A «Pest Szent István» családi házak
építtetői is azon aggályuknak adtak kife-
jezést, hogy most, a midőn már a kellő
számú jelentkezők meg vannak, bizto-
sítva van, a legmesszebb menő igények-
nek megfelelő közlekedés és a telkek to-
vábbi időre rendelkezésünkre állnak, a
bankokkal nem fogunk tudni megegye-
zésre jutni. Ez aggályok azonban ezúttal
eloszlottak.

A magyar jelzáloghitel-bank nagy-
tekintélyű elnöke: SZÉLL KÁLMÁN, belátva
ez új városrész nagy horderejét, méltá-
nyolva továbbá a tisztviselő ama részé-
nek helyzetét, a kik Budapesten egész-
ségesen élni nem tudnak a lakbér-uzsora
miatt, továbbá a családi házak városias
jellege lehetővé tette, hogy ez a szép
eszme a bankja pénzügyi támogatása
mellett megvalósuljon.

A magyar jelzáloghitelbank igazgató-
sága oly feltételek mellett fogja a szük-
séges kölcsönöket megszavaztatni: ha az
új városrész elsőrangú vasuti összekötte-
tést fog nyerni a fővárossal, ha a város
vizvezetékekkel és világítással lesz ellátva,
továbbá ha járdák létesíttetnek, és ha a
fővároshoz csatoltatik, vagy pedig önálló
községgé alakul; szóval ha városi jelleg-
gel bír.

Eme feltételeket a családi házak egye-
sülete már a megalakuláskor kitűzte
célul s így nincs semmi akadály, hogy
a családi házak városa mihamarább fel-
épüljön.

Köszönettel tartozunk SZÉLL KÁLMÁN

nagyérdemű elnökének ezen hazafias,
nemes elhatározásáért, a ki mellőzve a
száraz pénzügyi dolgokat, egy ilyen
közügyet, ilyen társadalmi kérdést
megvalósítani segíteni akar.

Igaz ugyan, hogy a mi családi városunk
nagyobb biztosítékot nyújt jelzálogilag,
mint bármely fővárosi bérház, miután
ott nem csak maga az ingatlan a bizto-
síték, hanem annak tulajdonosa is, az a
tisztviselő, a kinek lakbérére van; de
mindennek dacára a mi pénzintézeteink
nem vezették még be ezen új és fényes
üzletágat, mert az alapszabályaik nem
adnak erre nézve utasítást.

Kétszeres köszönettel tartozunk tehát
azon kiváló férfiúnak, a ki eme új üzletág
bevezetésével nemcsak a tisztviselők és a
települők örök háláját biztosította magá-
nak, hanem a székesfőváros jövő fejlő-
dését nagy mérvben elősegítette, miután
egy nagyvárost a környéke és annak
intelligenciája teszi nagygyá, világvárossá.

SZÉLL KÁLMÁN nevéhez fog fűződni a
mi kis városunk is, a ki kijelentette,
hogy büszke lesz arra, hogy ő a magyar
tisztviselőknek egy családi otthont segí-
tett megalapítani.

Köszönettel és elismeréssel adózunk
a magyar jelzálogbank vezérigazgatójának:
BECK NÁNDOR-nak, valamint MATUSKA jog-
tanácsos és DETSINYI vezértitkárnak, a kik
legjobb akarattal és jóindulattal viseltet-
nek a mi szép ügyünk iránt és el fognak
mindent követni, hogy intézetük érdekei-
nek megóvása mellett, minden irányban
a mi érdekeinknek is megfelelően fel-
építhessük házainkat.

Miután nagy fáradsággal, erélyes ki-
tartással és lankadatlan szorgalommal
sikerült végre a családi házak városát
megalapítani, ma-holnap megkezdhetjük
a várva-várt első «kapavágást». Tehát
csakugyan meg fog szabadulni a főváros
rossz légköréből az a lelkes csapat, mely

nem törődve a pesszimiztikus megjegyzésekkel (a melyek bőven kijűtöttek), leküzdve az akadályokat, megvalósították azt a nagy horderejű eszmét, a melynek kihatását úgy a társadalomra, valamint az egészségre és a jövő generációra még most felfogni nem képes senki.

Fényes és nagy dolog az, a mikor 500 tisztviselő egy kis várost alapít; várost, a melynek ők vetették meg az alapját, szemük láttára épült, s mondhatni verejtékkel segítették a pusztá földet egy kis paradicsommá varázsolni.

Az utódok márványtáblába véshetik az alapítók neveit, hogy örökké hirdesse az ő fáradságos, üdvös, szép munkájukat. Szép eszmét valósítottak meg, élvezzék is annak gyümölcseit.

Mielőtt befejezném cikkemet, röviden egybefoglalom azt a programot, melyet az építés alkalmával, vagyis a város alapításakor megvalósítani fogunk.

Tudvalevő, hogy a terület 462 telekből áll, s jelenleg 200 telek lesz kifizetve, a mely telkek már átíratás alatt vannak az egyes tulajdonosokra úgy, hogy ezeken a telkeken az építkezést azonnal meg lehet kezdeni. Természetes, hogy ezen telkek átíratása és kifizetési eljárása, széthúzó időt fog igénybe venni, de a kezdet már megtörtént és a földterület kifizetése is napokban fognak teljesíteni. A hátralévő telkeket pedig egy konzorcium által biztosítottuk további határidőre; ezekre a telkekre már most lehet reflektálni;

őszi határidőre, de 2 frttal drágább lett négyzetöle.

A kis város, mint már említettük, pavillon-rendszerben fog épülni. A ház előtt 3 m. széles előkert hagyandó és a távolság a szomszédos lakóháztól körülbelül 4 m. lesz. A tervek különbözők: vannak normális tervek, de mindenkinek tetszésére van bízva, hogy saját izlése és terve szerint építkezék, mi által nem nyer a város monoton alakot, mert a homlokzatok változatossága egészen festői képet fog nyújtani.

A város vízvezetékekkel és villanyvilágítással lesz ellátva. Az utak befásíttatnak és azokon betonjárdák létesíttetnek. A kaszinó két emeletes palotáját egy nagy vállalat fogja építtetni, a mely épület bizonyos évek múlva a város tulajdonába megy át.

Lesz városháza, iskolái, azonkívül piaca.

Mátyásföld, a melynek érdekében volna, velünk egyesülni, jól tenné, ha velünk arra a megállapodásra jutna, hogy önálló kis várossá alakulnánk.

Városrészünk környéke felséges, kilátás a budai és váci hegyekre egész panorámát képez; és az szolgál különösen előnyünkre, hogy körül vagyunk véve népes nyaralókkal, a mi csak bizonyítja egészséges helyzetünket. Különben az egész külső kerepesi út mente a főváros jövő fejlődésének egyedüli iránya és csak 5—10 évet jósolok annak, hogy egész a városunkig, emeletes paloták között fogunk járni.

Én úgy hiszem és kívánom.

MŰVÉSZET A KÉPVISELŐHÁZBAN.

Február hó 15-iki országgyűlési ülésben úgy a közoktatásügyi miniszter, valamint Hok JÁNOS figyelemre méltó beszédekkel mondtak el. Kivonatilag közöljük e füzetben a miniszter beszédét; a jövő füzetben Hok képviselő kiváló felszólalását fogjuk lenyomatni. Mind a két beszédre külön reátérünk véleményünket elmondani.

A miniszter konstatálja, hogy a tavalyi budgetének indokolásában részletesebben szólott a képzőművészeti akadémia felállításáról. Előadja tovább: Rámutattam ebben az előterjesztésben arra a hiányra, melyet művészeti oktatásunkban tapasztalok; rámutattam arra, a mit egyéb-iránt mindig éreztek a közoktatási kor-

mányok vezetői, még maga TREFORT is, a ki a mesteriskolát létesítette, hogy ez így csonkán nem maradhat. Tudjuk, hogy maga a képviselőház 14—15 esztendővel ezelőtt utasította a kormányt, hogy képzőművészeti akadémiát létesítsen. Rámutattam arra, hogy a miig van mintarajziskolánk és mesteriskolánk, addig nálunk képzőművészeti akadémia nincs. Ennek eredménye az, hogy annak a fiatal embernek külföldre kell menni épen abban az időben, mikor ő úgyszólván a fejlődés stádiumában van. Ott szerzi be benyomásait, világnézetét, s azután visszatér ugyan, de a képzés legszebb szakában egyenesen külföldi inspirációra van utalva. És nem mindig

szerencsés az ilyen külföldi befolyásolás. Az olyan végleteket, a minő pl. a francia dekadansz iránynáit mutatkozik, s a mely itt is bizonyos részről művelésre talál, szerencsétlen dolog tartom, mert a francia dekadanszsal ilyen fejlődő művészeti kultúrát, mint a mienk, talán még sem szabad kezdeni. Az egy nagy művészeti életnek lehet téves iránya, de nem olyan iskola, a melyet nálunk meg kellene teremteni. Lehet e nézet téves, de nekem meggyőződésem, hogy ezt az irányt állami szempontból emelni és támogatni nem szabad.

Én úgy látom, hogy az az előterjesztés, a melyet tavalyi költségvetésem indoklásához foglaltam, bizonyos visszhangot keltett úgy, hogy ma már öt memorandum fekszik előttem, a melyek a művészeti oktatás reformjával foglalkoznak.

Kijelentem, hogy én itt sablonok mögé egyáltalán nem rejtőzöm.

En keresem a legjobbat. Látom, hogy a mi fajunkban, a magyar fajban nagy művészeti tehetség és egyéniség van, és meg vagyok győződve, hogy Magyarországra e téren igen szép jövő vár, s itt igen sokat és nagyot lehet tenni. A mi kultúrfejlődésünk körülbelől azon a fokon van, ha szabad azt mondanom, a mely a Sturm- und Drangperiode-nak felel meg, a mely legjobban szokott kedvezni a nagy művészeti iskolák föllendülésének; a művészi erőt és a művészi tehetséget ki lehet fejleszteni, csak meg kell keresni és meg kell találni hozzá a módot. Ha megfeszítjük erőinket és tehetségeinket, bizonyos irányban majdnem konkurálhatunk a külfölddel; nem sok dolog azonban az, a miben Magyarország a külfölddel konkurálhat; addig is csak egy pár nagy mesterünknek a neve az, a kik az európai művészi világban Magyarországnak dicsőséget szereztek.

Én az akadémia felállításában egy szabad versenyre alapított lehetőleg minél kevesebb sablonok között mozgó, korrigáló tanárokkal ellátott iskolát értek. Hiszen ez van kifejtve tavalyi expozémban; az van benne mondva, hogy egy szabad versenyre alapított iskolát értek alatta, mely előminta után, úgynevezett aktrajzolással, kompozíció-gyakorlatokkal foglalkozik. Tehát akármilyen sablon után indulni, vagy elfogadni azért, mert ez Münchenben, vagy másutt így van, nem tartanám helyesnek.

Sőt én az elől sem zárkózom el, — és ez fontos dolog a művészi oktatás tekintetében, — hogy az építészeket bizonyos kapcsolatba hozzuk a festészeti és szobrászati iskolákkal. Az építészet is épen az, a minek művészi szellemtől kell áthatva lennie. Igaz, hogy Münchenben nincsenek az építészek bevonva az úgynevezett művészakadémiai képzésbe, de ez magában még nem döntő ok.

De tovább megyek. Nem zárkózom el az elől sem, ha az illetékes tényezők ehhez hozzájárulnak, hogy a nagy külföldi művészeti központokon esetleg magyar festőknek, szobrászoknak*) magyar otthonokat teremtsünk. Én nagy hiánynak tartom, hogy a művészi központokon eddig nincsenek magyar otthonok; hiszen, ha ott együtt vannak a magyar ifjak, egyik a másikat bűzdítja, ellenőrzi s mégis abban a nagy művészi milieuban él; de hozzá teszem, hogy természetesen csak olyanokat küldenék ki ezekbe a magyar otthonokba, a kik itthon a szabad versenyre alapított iskolában sok díjat nyertek, a mihez tisztán csak tehetség és szorgalom, de nem protekció után jutottak.

Ezen művészeti kérdésekben egy nagy ankettet kívánok tartani lehetőleg rövid idő alatt, a melyben ezeket a kérdéseket megbeszéljük, és előre mondom, hogy semmiféle sablonos felfogás mögé nem rejtőzöm, hanem a lehető legjobbat és legcélszerűbbet akarom. Melegen óhajtom, sőt ambiciómát helyezném abba, ha a művészi élet terén nagyobb lendületet tudnánk teremteni, különben is anyagelviés korunkban a művészeti termékeket úgy szólván mindennapi kenyérré kellene tenni; hisz a művészet összhangja teszi az embereket boldogokká, elégedetteké, ez a műveltségnek igazi világa.

Hanem nekünk közönséget is kell nevelnünk, és e célra meg is ragadok minden rendelkezésünkre álló eszközt; azért hoztam be a művészeti intézetekbe a felolvasásokat is. Műértő és műpártoló közönséget neveljünk, mert az még sem lehet, hogy a magyar művészet kizárólag csak az államra támaszkodjék, az állam

*) Hát miért csak a festőknek és a szobrászoknak?! Hát hol maradnak az építészek?! hol marad az építészet, a melyről maga a miniszter ime mondja, hogy az építészet épen az, a minek művészi szellemtől kell áthatva lenni! Denique, mostoha gyermek az építőművészet a miniszter előtt is és a miniszter is, úgy látszik, azok közé tartozik, a kik az építészetet «gseftnek» tekintik.

küldje ki a külföldre a művészeket, az állam hozza vissza, ez vegye meg a képét, egy szóval mindig csak az állam legyen az, a mely a művészetért tesz, áldoz, működik?*) A magyar társadalomnak, a

magyar közönségnek a tekintetben való nevelése meg fogja hozni a jó eredményt, mert ha egyszer érzi, hogy a művészet szükséglet, fogja keresni a műtárgyakat és akkor a magyar művészet fellendül.

OTTAVIANO NELLI.

Umbriának túlnyomóan idegen művészek által megalkotott építészetéhez és szobrászatához képest honi jellegénél fogva érdekesebb festőiskolájának jelentékeny tagja volt OTTAVIANO NELLI, ODERISIO PALMERUCCI, valamint atyja, a gubbioi MARTINO NELLI művészetének örököse, a ki e művészi hagyatékot nem csupán megőrzé, hanem gyarapítani is képes volt.

Születésének éve ismeretlen; neve 1444. éven túl nem szerepel az okmányokban; 1400. év körül neveztetik «maestro»-nak; és a perugiai CRISTOFORO NICOLUCCIO és FRANCESCO DI ANTONIO-val GALEAZZE milanói herceg címerét festé. Néhány év múlva egy festményvel szerepel, a mely az egyetemes umbriai iskola művészetére mérvadó mintává vált. E mű a PINOLI család részére a gubbioi S. Mária nuova-ban festett és «Madonna del Belvedere» című freszko, mely a MADONNA megkoronáztatását ábrázolja, az eredeti fölfogástól teljesen eltérő modorban. Mig rendszerint KRISZTUS vagy az atya Isten, vagy mindkettő és a Szent-Lélek hármaskörrel történik eme ceremónia, mely alatt a SZENT SZÜZ alázattal térdel, vagy foglal helyet a mennyei trónon; e helyen tudtán, sőt sejtelmén kívül éri e magas kitüntetés, mert a gyermek JÉZUST ölében tartva, angyalok, szentek környezetében ülve, tekint a nézőkre, mialatt fölötté megjelenik KRISZTUS és fejére teszi az örök üdv koronáját.

Az Istenanya alakját egy gazdagon díszített vörös ruha, aranyos palást és fejét egy fátyol fűdi; a tér közepén foglal helyet, fejét kissé jobbra fordítja, azonban még is szembe néz. Ölében tartja a fátyolba burkolt gyermeket, a ki gyors mozdulattal lép át baltérdéről a jobbikra, jobbát mellére tartja, míg baljával papi

mozdulattal oszt áldást egy angyaltól támogatott s imádkozva térdelő PINOLINÉ asszony felé. Hasonló helyzetben térdel a kép jobboldalán férje pártfogójának SZT.-ANTAL-nak védelme alatt, a ki balkezét fejére teszi, jobbában pedig a mankókat és csöngettyűt tartja. Az asszony mögött a kopasz SZT.-EMILIANUS áll pálmaággal és az evangéliummal. A SZT. SZÜZ jobbán egy hegedülő, balján egy lantoló angyalalak foglal helyet; két más angyal mögötte egy virágos szőnyeget tart. A középső csoport fölött egy második csoport képződik kisebbedő alakokból, melyek középpontja az ATYA és FIÚ isten, kezében a koronával, kerubkoszorútól, zenélő angyaloktól környezetten.

Sötétkek, mintázott, csillagokkal és állatokkal ékesített háttérből válik el az egész csoport, mely a valószínűséget teljesen nélkülözi fölfogásából. E festmény egy áhítatos, jámbor lélek álma, melyben változó alakok, gondolatok és érzelmek között egyetlen kép eszményi szépségének és kedvességének érzékelhető vonásai lépnek előtérbe: ez a SZT. SZÜZ, a ki nem sejtí a mennyei tüneményt, nem figyel az angyalok és szentek környezetére, még a gyermeket is csak gépszerűen tartja ölen, hanem tekintetét csak a községen nyugtatja, mely trónjához közeledett és a melyet ő vonzott oda, hogy az istenfélő lélek, a tiszta szív békéjét közölje velük.

E Madonna-arc oly motívot rejt magában, mely hasonló igazsággal, bensőséggel és tökéletes szépséggel csak még egyszer fordul elő az olasz művészetben, e mű a MADONNA DELLA SEGGIOLA.

A kép beosztása lehetőleg szigorúan szimmetrikus és a csoportok teljes egyensúlyban vannak, mire nézve a piramis idom szolgál alapul. Az alakok tartása és mozdulata kissé feszes, sőt helyenként ügyetlen, mindazáltal egyik sem természetellenes. A szentek kifejezése komoly, tipikus jellegű; az angyaloké gyermekeken kedves; az arcvonások nagyon egyéniek. A rajz

*) Ha az állam a polgár jogát mindenben elszedi a maga számára, — a mint körülbelül van nálunk, — ez esetben a kötelezettségeket is az állam teljesítse.

formák és méretek tekintetében tökéletlen; a Jézus-gyermek jobb lábszára igen rövid; a fejek mozdulatánál a szemek rövidítése nem sikerült a mesternek; az alakok egymás közötti aránya nincs betartva. A ruha elrendezésében kevés fantázia nyilvánul; a redők minden természeti tanulmány nélkül húzódnak és csavarodnak, azonban alkalmazkodnak az alakok mozdulatához. A szövetek arannyal gazdagon vannak díszítve s némely angyalalaké sajátságos levélidom szerint kimetszve. A modelláció nem nagyon hatásos, hanem a jobboldali világítás helyes következtetéssel eszközöltetett. A hússzín könnyű, rózsás, meleg, a draperiáké erőteljes és a színösszeállítás egészben véve harmonikus. Az ecsetkezelés könnyű, sima, ügyes és tetszetős kivitelű.

Ünnepélyes, derült nyugalom honol az egész kép fölött, kellem és szépség sugárzik minden arcból, kivált az angyalokéból, a gyermek Jézus-éből és a Szűz ANYÁ-éből; és bárha helyenként észrevehető a test ismeretének hiánya, — a pszichológiai ismeret hiányát sehol sem lehet észlelni — és még is ez alakok FIELOLE angyalaihoz képest inkább a föld, mint a menny lakói.

Ebben rejlik az umbriai festőiskola forrása. Legpompásabb alkotásai ide utalhatók.

1410. évben OTTAVIANO NELLI a «Fрати disciplinati» számára egy körmeneti zászlót festett a MADONNA del SOCCORSO képpel, melyen az ördög karmai közül ment ki egy gyermeket és az anya oltalmába helyezi vissza. E mű javítások által elromlott. A mester első urbinoi tartózkodásának teljesen nyoma veszett. 1422. évben Assisiben volt és a kis S. Caterina templom fölé az angyali üdvözlöt festé, angyalok és donátorok környezetében.

Foligno-ban a TRINCI palota (jelenleg «Palazzo della Prefettura») gubbiói mesterek által egészen be volt festve. A felső emeleten még most is láthatók a régi rómaiak, mint CAJ. MARIUS, PUBLIUS DECIVS, CLAUDIUS, NERO, FABIVS AUGUSTUS, TIBERIUS mellképeinek töredékei; sőt még a későbbiektől, mint IV. SIXTUS-ról is maradt ily emlék.

Különösen figyelemre méltók a kápolna festményei. Az előcsarnokban hiányzik ROMULUS a nőtény farkassal; helye fölött van egy gyermek születése, több imádkozó és két ölelkező alakkal. Magát a

a kápolnát OTTAVIANO NELLI látta el festményekkel.

A mennyezet négy szögletében háromszög alakokba foglalva, következő sorban következnek: JOACHIU elüzetése a templomból; az angyali üdvözlöt nékie a mezőn és ANNÁ-nak otthon; a hitvesek egyesülése és MÁRIA születése. Aztán következik a négy lunett kép.

MÁRIA első útja a templomba szülei fölügyelete mellett, számos nép jelenlétében; MÁRIA társnőivel az iskolában; MÁRIA eljegyzése JÓZSEFFEL, midőn utóbbit egy féltékeny vetélytárs oldalba löki; végül az angyali üdvözlöt.

Az alsó sorban következik KRISZTUS születése; a Szt. ANYA és a gyermek; a pásztorok csoportja; bemutatás a templomban, mely jelenetnél JÓZSEF folyvást megtartja barátságtalan arc kifejezését, mely az anya szép arca mellett annál szembeötlőbb. Az ablak alatti sorban következik egy jelenet, melyben a már nagyon öreggévált MÁRIÁ-nak az angyal egy pálmaágat nyújt át. Az apostolok elbúcsúznak tőle; utána következik a halála, az apostolok környezik a halott ágyát. Végül a négy falon a halotti szertartás és MÁRIA mennybemenetele van ábrázolva, midőn KRISZTUS és az angyalok által mennybe vitetik, míg az apostolok csodálkozva néznek föl utána.

Az oltár fölött a kereszten függő KRISZTUS van lefestve, mellette állnak JÁNOS és MÁRIA; MAGDOLNA a kereszt lábát öleli; egy püspök és más szentek vesznek részt az ájtatosságban. Az ajtó fölé Szt. FERENC megbélyegeztetését ábrázoló kép került.

A gubbiói MADONNÁ-hoz hasonlítva e művet, átlag azt lehet mondani, hogy a kik a lírai művészetben nagyot alkottak, még nem bírhatnak képességgel az epikai, vagy drámai föladatok megoldására.

A FRINCI-kápolna műveitől nem lehet megtagadni elismerését annak, hogy jó beosztással, karakterisztikus vonásokkal, kifejezésteljes arcokkal nincs híján; mindazáltal nélkülözi a teljes hatáshoz szükséges változatosságot, a motívok elevenességét, bárha OTTAVIANO NELLI, flórenci kollégái fölött, ama előnnyel bír, hogy nem engedi magát mellékalakok és részletek által főtárgyától eltérítettetni.

A testidomok és draperiára nézve még a XIV-ik század flórenci stílje dominál, minélfogva a draperia még nagy síkokból, kevés törésű egyenes vonalakból áll, azon-

ban az alak és mozdulat helyes jelzésével.

Az erős modelláció egyesül erős színezéssel, némileg durva rajzzal és vastag, sötét körvonalakkal. Az oldalfalak képei meglehetősen jó, a mennyezete egészen jó állapotban vannak megtartva.

Ez után ismét sok évet töltött OTTAVIANO Urbino-ban és szorgalmasan dolgozott templomok és házak festésén, miből — sajnos — mi sem maradt az utókorra. Eltűnt a szülővárosa számára készített zászló. Hasonlóképp az, mit Gubbio-ba való visszatérte után 1433. évben a S. Mária della Guinta, valamint 1434. évben a S. Erasmo számára készített. Hogy volt elég munkája, kitűnik a művész leveléből, melyet a S. Erasmo hercegi megrendelőjéhez intézve, sokoldalú elfoglaltságára hivatkozik.

Gubbio-ban a S. Secondo templom második oltára fölött baloldalt van tőle egy MADONNA a gyermekkel freszkóba festve, mely forma és kifejezés tekintetében egyaránt szépnek mondható.

1442. évben, miután házassága gyermektelen volt egy MARTE DI POMPEO fiút fogadott örökbe. Ezen kívül számos tanítványt képzett ki, a kiknek segítségével végzé a rája bízott megrendeléseket.

Legnagyobb szabású ilyenmű munkája volt a gubbioi S. Agostino chórusának kifőstése. A keresztboltozaton van a négy evangélista szimboluma; továbbá Szt. ÁGOSTON-nak és anyjának Szt. MONICA-nak története vegyes értékű képekben, melyekben átlag érvényesül OTTAVIANO NELLI modora, sőt keze munkája is helyenként félreismerhetlen. Különösen szépek a mennyezet képei: 1. Szt. MONIKA álma; 2. Midőn Szt. MONIKA tizenkét éves fiát az iskolába küldi; 3. ÁGOSTON a felsőbb iskolát látogatja, honnan őt egy kutya vissza akarja tartani, a mely ellen védekezik, ott hallgatja egy tudortól a hét szabad művészet tudományát; 4. Ő maga mint doktor ül katedrán hallgatóinak csoportja előtt. Mind eme képek mozaikszerű ékítmények keretébe vannak foglalva. Az oldalfalak képei gyöngébbek és nagyon sérültek. Ezekben fölismerhető ÁGOSTON kolostorba lépése, egy püspök fölszentelése, Szt. MONIKA halála és Szt. ÁGOSTON temetése. E két utóbbi mű, ha nem is

tőle, úgy legjobb tanítványaitól való. ÁGOSTON barát öltözetben fekszik halálos ágyán rendtársaitól és néhány polgári alaktól környezetben. Balról angyalok csoportja áll, kikről fénysugarak áradnak és a haldoklót érintik; közepén KRISZTUS fiú alakja áll, hogy széttárt karjaiba fogadja a szentnek lelkét. Résztvevő várakozás nyilvánul a jelenlevők vonásaiból, egyszersmind mély fájdalom a rendtársakéból; a haldokló nyugodt megadást mutat.

A hússzin erőteljes, egészséges, sok vörössel; az angyalok haja vörhenyes szőke. A draperia teljes színekkel, egyszerű redőzettel bír; kezek, arcok kevés formával vannak rajzolva, azonban biztosan, erős vörös konturokkal. Ugyanez áll a temetési jelenet kivitelére. A koporsó vivőkön kifejezésre jut a testi súly emelésénél kifejtett erőlködés. Eme festmények általában a XIV-ik század jellegével bírnak, azonban nem a flórenci, hanem a zienai iskoláival és kivált a TADDEO BARTOLIÉVAL.

Még is értékben ennek művei mögött maradnak.

A fönt ismertetett freskonál becsebbek a Gubbio melletti S. Maria della Piaggiolá-ban festett MADONNA-kép.

OTTAVIANO NELLI halála éve 1445—48. közé esik. Számos tanítványai közül említésre méltók GIOVANNI PINTALI, a kinek a Gubbio melletti Spedalicchio nevű templomban festett dícséretes freskoképe tönkre ment.

DOMENICO DI CACCO DI BALDO műve is elpusztult, mely a gubbioi nyilvános palota bejáratát ékíté.

OTTAVIANO tanítványai közé sorozható még fivére, TOMASUCCIO is, kitől két figyelemreméltó mű maradt: egyik Gubbio-ban a BENI-galeriában egy SZENT VINCE kép; a másik ugyanott a S. Domenico templomban az illető szentnek aranyalpra festett képe.

GIACOMO BEDI állítólag a mester számos műveinek kivitelénél tevékeny segítséggel volt.

Még BERORDINO NANI EUGENIAE és A. is OTTAVIANO tanítványa gyanánt említettik.*)

*) Ez életrajzi ismertetés egyszersmind a tárgyat érthetően megvilágító irányánál fogva is érdekes.

PIERO DELLA FRANCESCA.

Érdemesebb művészi egyéniség művei között ritkán észlelhetők oly szembeötlő ellentétek, mint minőket PIERO DELLA FRANCESCÁNÁL találunk, kit fia születése előtt megözvegyült és fiát gondosan nevelő anyja után PIERO DI BENEDETTO DEGLI FRANCESCO-nak is neveznek.

PIERO DELLA FRANCESCA 1420. körül Borgo-San-Sepolero-ban született és állítólag 1494-ben még élt. Magán életéről keveset tudunk. Némelyek szerint DOMENICO VENECIANO gyakorolt lényeges befolyást művészi egyéniségének fejlődésére s vele dolgozott a flórenci S. Maria nuova freszkóin.

Bárföltehető, hogy szülővárosában kezdte meg művészi pályafutását, annak jelenleg is meglévő műemlékei közül egyik sem reprezentálja PIERO ifjúkori tevékenységét.

Legelőször Riminiben találkozik vele a kutató, a hol a S. Francesco templomban, SIGMONDO MALATESTA kápolnájában védszentje előtt térdelő helyzetben, freszkóban festé le a donátort, kit a «művészetek kegyetlen és vérszomjas pártfogója»-nak nevez a történelem.

E falkép jellemző tulajdonságai: aszáraz, szigorú, majd nem kemény rajz, mely azonban láthatólag jó természeti tanulmányok nyomán készült, a világos színezés, a szürkés-vöröses; száraz hús-szín, az egyéni, naturalisztikus jellemzés és szokatlanul síma kivitel. Az izlés és szépérzék majdnem teljesen hiányzik e műből.

Ennek befejezése után a művész legterjedelmesebb kompozíciójába fogott, melylyel az arezzoi S. Francesco kórusát díszíté.

A mű a Szent-Kereszt megtaláltatásának legendáját ábrázolja, mint a hogyan azt AGNOLO GADDI Flórencben, csak-hogy körülményesebb, érthetőbb és szebb modorban adta elő. Technikai kivitele is gyöngé. A drámai fölfogás fogyatéka mellett az alakok is nem eléggé kifejezők.

Ellenben ha innen átmegyünk a dóm épületébe és bejárat melletti sekrestye SZT.-MAGDOLNÁ-jával teszünk összehasonlítást, alig vagyunk hajlandók elhinni, hogy eme kép egyazon kéz műve.

A komoly fölfogás kivitele ünnepélyes és bár a mozdulatokban kevés a kontraszt, mindazáltal a tartás nemes és eleven. A formák egyéni és még sem stilszerűtlen-

nek. A rajz gondosan tanulmányozott, a haj a homlokra hátra van fésülve és nem nagyon hosszú; a hús-szín meleg-szürke. Jobbjával fölemeli a fehérrel bélelt vörös köpenyt, mely széles, gazdag redőkben omlik a jobb vállára és zöld ruhájára. Baljában a gyógybalzsammal telt szelencét tartja. A művészi befejezettség nyomán e festmény jóval későbbi időből származtatható, mint a S. Francesco freszkói.

Még jelentékenyebb és magasabb lendületet nyer PIETRO művészete, midőn a conservatori-k régi palotájának (jelenleg Monte di pieta) KRISZTUS föltámadását ábrázoló freszkóin dolgozott. E festmény, mely eredeti helyén, egy nagy terem hátfalán, még eléggé jó állapotban látható, méltán ítéltetett a szülővárosában létező művei legjobbjaként. KRISZTUS, jobbjában a keresztes zászlót tartva, lép ki a szarkofágból, melynek szélére bal lábát helyezé. A szarkofág előtt mély álomban fekszenek a katonák; a háttért lombtalan fákból álló sötét tájkép alkotja. NICCOLO PETRI-nek Pizában található, erőteljes komolyságára emlékeztet eme mű fölfogása, mely e helyen egyszersmind a leg-egyszerűbb elrendezéssel egyesül, hogy KRISZTUS válik a kompozíció középcúspontjává, valamint kizárólagos tárgyává, a szolgák pedig szorosán egymáshoz lapulva, fekszenek a földön. KRISZTUS egyéni jellege még a NICCOLO által is használt típus a nagy szemekkel, magas homlokkal, hosszú, a nyakra omló hajzattal, hosszú, széles orral, a beszédesen nyitott ajkakkal, bajuszszal és közepén elválasztott szakállal. Rózsaszín palást fűdi a test alsó részét és a bal vállra van vetve. Az örök római fegyvereket és barna, vörös, zöld és violaszín ruhát viselnek. Látszik, hogy természet után, de igen szigorú stílusban (?) vannak rajzolva. A draperia egyszerű motivokkal és dús redőzettel bír, mi által a világosság és árnyék élénken váltakozik. A hús-szín vöröses szürke, szürke árnyékkal; a ruhák színei erős, összhangzatos, nevezetesen a barna árnyaknak meleg zöld színnel való összekötése, valamint a violaszín és zöldes árnyalatnak a barna színű ruhákra való alkalmazása által; fokozza e hatást a barnás háttér.

A nagy terem közelében, egy kis

stanzá-ban látható még PIERO egy másik festményének töredéke, mely eredetileg S. LAJOST ábrázolá.

Szülővárosa számára készült művei között szerepel még eredetileg a dóm sekrestyéjében elhelyezett «KRISZTUS megkeresztelése» című s jelenleg a londoni nemzeti galeriában őrzött képe, mely — sajnos — igen sérült állapotban szállt az utókor örökébe.

A folyó közepén áll KRISZTUS és e helyzetben önti le a Keresztelő, mely aktusnál három angyal tanuskodik. JÁNOS mögött vetkeződik egy férfialak. A kép keretében, mely egy nem épen értéktelen építészeti mű (mely jelenleg is eredeti helyén van) még megvannak a predella képek és némely oldalrészletek festményei. A predella közepén KRISZTUS a keresztben van ábrázolva; jobbról a három MÁRIA és a kapitány, balról JÁNOS, a főpap egy lovas alak a felső tanács tagjai közül. A festmény két oldalán aranyozott fülkében, egy-egy szent püspök van elhelyezve. Ezen kívül még K.-SZT.-JÁNOS életéből vett jeleneteket is ábrázol a predella: születését; egy asszony vízfordó edénnyel fején, a kölépcsőn egy ajtóhoz lépked, honnan egy cseléd köszönti; a lakás belsőjében láthatni MÁRIÁ-t ERZSÉBET ágyánál ülve, mialatt két nő az újszülött fürösztésével van elfoglalva, a harmadik pedig ágyánál áll. A szent püspök alakjával kitöltött aranyozott fülke után következik ismét SZT.-JÁNOS prédikációja a pusztában a régi fantasztikus ruhákba öltöztetett nők, férfiak, aggastyánok csoportja előtt; egy újabb fülke után következik SZT.-JÁNOS, midőn HERODES előtt és annak felesége előtt áll és azt megint, minek következtében két római katona megragadja s mellette egy magasabb rangú tiszt a harmadiknak parancsokat oszt. E jelenetnek a fülkével megszakított folytatása HERODES lakomája, melyen annak feleségén kívül, a ki kérőleg fordul haragosnak látszó férjéhez, még egy más férfialak is látható; két testőr áll mellettük; a lány két zenész játékának ütemeire táncol. A pilaszterekben még néhány szent alak, az orom mezőibe pedig az angyali üdvözlés van festve.

Kevésbé a kifejezés és eleven motívok, mint inkább a kellemesen ható, gondos és miniatürszerű kivitel, a könnyű rajz, a tiszta, vörös szürke színezés szerez e kis képeknek értéket.

Jelenleg a S. Mária l'Ospedale-ban

őrzik a S. Mária della Misericordia nagy oltárképét, mely a mester legelőkelőbb alkotásaihoz soroztatik.

A S. Giovanni-ból származó kép kereténél gazdagabb emez, mely a reneszánsz stílus architektúrájának egy remek példánya. Az oszlopok és pilaszterek közé nagyobb mezők vannak foglalva, szentek féléletnagyságú alakjai számára; a lábazat és predella festményekkel van ellátva; a közép a MADONNA-nak van szentelve, a ki (fél életnagyságban) kitárt karjaiba az egész, segélyre szorult, világot felölelni szándékozni látszik és bő köpenye alatt a pártfogásáért könyörgő község négy férfi és négy nő tagjának menedéket nyújt. Alakja egészen előlről van fölveve és komolyan néz maga elé: barret és arany korona alá foglalt könnyű fátyol borítja fejét, hogy haja nem látható, fölötte egy arany aureola van perspektivikusan rajzolva. A hús-szín, valamint az egész mű és általában PIERO művei, vörösös szürke. A keret mezőibe foglalt szentek: SEBESTYÉN, KER.-JÁNOS, JÁNOS evang. (mint agg) és BERNÁT. Kicsiny szent képek vannak a pilaszterek oldalain. A lábazatban KRISZTUS az olajfák hegyén, KRISZTUS megostoroztatása, sírjátétele és a noli me tangere van ábrázolva. E négy kép a legfinomabb kivittel bír és helyenként — mint az Olajfák hegyének éjjele — megragadó hangulattal és nagy érzelem-mélységgel bír, dacára a gyöngy, vagy túlzott drámai részleteinek, megragadván a figyelmet nem csupán a csodálatos befejezettség, hanem egyszersmind a határozottan umbriai jellegű vallásos fölfogás által.

Még két művet tulajdonítanak a művészek Borgo San Sepolero-ban, de egyszersmind vitatják is szerzőségét. E művek egyike MÁRIA mennybe menetele a szerviták templomában. A mű elrendezése átlag BERCCHIETTA PIENZA-ban lévő művéhez hasonló. BERCCHIETTA PIETRO idősebb kortársa volt és szerzője lehetett volna mindkét műnek; azonban ugyaneme kompozíció hasonmása a Fano-i Conte CASTRACANO nál látható. ANDREA DI BARTOLO DI MAESTRO FREDI névvel, körülbelül 1389. évben festvén művét s 1428-ban meghalt, minélfogva BERCCHIETTÁ-nak nem tulajdonítható e kompozíció eredeti eszméje és így inkább BERCCHIETTA és PIETRO is tőle kölcsönözték az eszmét. Kevésbé biztosan megállapítható a S. Chiara főoltárképe, mely szintén MÁRIA megkoronáztatását ábrázolja és az idők

folyamán erős sérüléseket szenvedett. A perugiai gyűjteményben látható egy vastag szennyréteggel belepert tryptichon gótikus minta kivitelében, mely arany alapon ábrázolja MADONNÁ-t a gyermekkel; az oldalakon páduai SZT.-ANTAL, SZT.-JÁNOS, FERENC és KLÁRA, fölötté az angyali üdvözlés egy kék angyallal, foglalnak helyet. A predellába két szentnek köralakú képe van beillesztve.

PIERO nem csupán nagyon ügyes, hanem egyszersmind tudományosan képzett, nevezetesen a matematikában és geometriában gyakorlott művész volt, a ki EUCLIDEST alaposan tanulmányozta, a mint hogy eme tárgyakról, valamint a festészetéről és vonaltávlatról különböző értekezéseket írt, mely körülmény őt, valamint némely más művészeket arra csábított, hogy történeti tárgyú képeket, csupán nehezebb távlati földvárnyok megoldása céljából, fessenek meg.

Egy ízben hasonló megoldások egyikét tűzte ki kizárólagos földadatúl minden mellék cél nélkül, midőn különféle paloták környezetében egy rotundát ábrázolt, mely műve az urbinói gyűjteményben látható.

Velence gyűjteménye tőle egy SZT. JEROMOS képet bír, melynek tájkép a háttére.

A finom rajzú kép színei majdnem teljesen elhalványultak.

Az urbinói dóm sekrestyéjében őriznek PIETRÓ-tól egy kicsiny, kiválóan becses, valamint sajátosságos és rejtélyes képet, melyet a művész FRIGYES herceg számára festett.

A mű KRISZTUS megostoroztatását ábrázolja és következő felirással van ellátva: Opus Petri de Burgo Sci Sepulcri. Balról ül PILATUS egy férfi mellett, a ki hátban látható. KRISZTUS egy oszlophoz van kötve és két férfi alak által ostromoztatik, mi nemes és lehetőleg szabad tartását nem zavarja. E mellett jobbról három alak áll, kik az egész képet rejtélyessé teszik. Az idősebb férfi alakot ODDANTONIO-nak, a herceg atyjának tartják, a ki 1443. évben orgyilkosság áldozata lett: mellette áll egy vörös tunikás ifjú mezitláb és egy idősebb férfit látszik vádolni, vagy kihallgatni, a ki előtte áll és magát mentegetni látszik. Sőt az is gyanítható, hogy az ifjú FRIGYES herceg és az előtte lévő férfi ODDANTONIO ellenségeinek egyike. Mások szerint a mezitlábos ifjú és az előtte álló férfi, volnának ODDANTONIO ellenségei, sőt

gyilkosai, kik ellene összeesküdtek; és így volna a KRISZTUS megostoroztatásával való összekombinálás megmagyarázva.

A mű a legfinomabb és leggondosabb kivitelű és kiválóan ép állapotban van megőrizve. A háttért épületek képezik, melyeknél PIERO, bár csak valóban, melléktárgyúl tekinté azokat, távlati ismereteit fényesen igazolja és részleteknek, nevezetesen a korinti oszlopoknak, a leggondosabb kivitt szentelé.

Flórencben, az UFFIZI-gyűjteményben látható PIERO-tól FRIGYES hercegnek és feleségének arcképe prófilban, egymás felé fordultan festve. E képek rajza finom formaérzékről tanuskodik; azonban oly szigorú és kemény és annyira vértelenül, szárazon van szinezve, hogy inkább csak rajznak nézhető. A háttér síkságot ábrázol folyóval és távolabbi halmokkal, hegyekkel. — BATTISTA SFORZA hercegnő 1472. évben meghalt, tehát e mű előbbi időből való.

Mindkét kép hátlapja is be van festve és pedig diadalmenetet tüntetvén föl meglehetősen gyermekes modorban.

Életirói följegyzik, hogy Rómában, Anconában, Sarianóban (Arezzo mellett) és eme városok több templomában és kolostorában, továbbá Pesaróban és Ferrában is festett képeket, melyek azonban mind elpusztultak.

Ferrarába BORSO herceg hívta meg, hol a PALAZZO DI SCHIFFANOI-ában több szobát látott el festményekkel. Midőn a herceg utódja, ERCOLE herceg az egy emeletes palotát 1469. évben fölemelteté, PIERO művei elpusztultak.

Ennek folytán a felső emeletben tanítványai által festettek képeket, melyek ujabbán ismét előtűntek és APOLLO VENUS és MINERVA diadalát ábrázolják.

PIERO kortársai előtt nagy hírnévnek örvendett. Sokoldalúsága, mely által módjában volt egy oly jelentékeny matematikust, mint LUCA PACCIOLI kiképezni, saját művészi tevékenységében is érvényesült.

A festészet technikájának kiművelésén nagy előszeretettel fáradozott és a freszkó, valamint tempera mellett, az Olaszországban még kevésbé ismert olajfestészetet is gyakorolta, mivel először bizonytal DOMENICO VENEZIANO által ismerkedett meg.

Tudással és lelkiismeretes rajzolta a meztelen, vagy ruhás alakokat, különféle fegyvereket és jelmezeket, biztos, határozott, sőt szigorú körvonalak szerint,

A festői hatás nem volt szándékában, talán tehetségében sem; mintegy véletlenül nyilatkozik meg olykor némely predella-képecskéjében. Hús színe általában halvány-vöröses szürke.

Elméjének túlnyomóan töprengő és megfigyelő működését nem egyensúlyozá a képzelő erő. Eleven kifejezés, életteljes motivokat ritkán találhatni nála; izlést sehol. Tehetése a legkedvezőbben nyilvánul kis méretű képeiben, melyeket miniatürszerű finomsággal és gondossággal szokott volt megfesteni.

Az umbriai festőiskolában elfoglalt előkelő helyét azonban mindenek fölött ama szent komolyság által érdemlé ki, melylyel az érzéki inger és tetszetősség

mellőzésével fogta föl a művészet tárgyát; olykor gyermekies érzelmeiben és előadásában egyszerű és benső igazságra törekszik.

Bárha utazásaiban az idegen, nevezetesen flórenci művészet vívmányai elől nem zárkozott el, egyénisége még is oly erős és határozott, hogy nincs oly művész, kinek kedvéért abból valamit, — ha csak részben is — fölláldozott volna.

Ellenben az umbriai iskolában annál inkább észlelhető ama vallásos komolyságban és művészies erélyben, melylyel utódainál találkozunk.

Tanítványai között szerepelnek: LORENTINO D'ANGELO Arezzoból, kitől semmi emlék nem maradt fenn az utókorra; továbbá PIETRO PERUGINO és LUCA SIGNORELLI.

LORENZO ÉS JACOPO DI SAN SEVERINO.

A XV. század elején szerepelt e két fivér, kik közül kivált az első bírt nevezetesebb művészi tehetséggel. 1374. évben születet. Egy triptychon, mely az átfestés által sajnos — tönkre ment s a San Severinói S. Lorenzo sekrestyében látható, az ő nevét viseli. A templom kriptájában is festett több szent alakot 1400. év körül, a melyek szintén tönkre mentek. A san severinói S. Mariadella Misericordia-n van egy majdnem végkép tönkrement freszkó LORENZO-tól, melyből azonban még nem magyarázható ki kellőképp a két fivér érdeme.

Urbino-ba meghívást kapva, az ottani Szt.-János templomát annak legendájából vett jelenetek és KRISZTUS megfeszítettését festették meg freszkóban.

E műveken határozottan megkülönböztethető két kéz, melyek közül az ügyesebbiket bizonytalán LORENZO festette. Az egészben még GIOTTO stílszabályai érvényesülnek, azonban AVANZO előrehaladott modorában.

A század vége felé egy másik LORENZO SAN SEVERINO is működött és szülő városában, a S. Agostinóban egy NICCOLO FOLIGNO modorában festett életnagyságú MADONNA-képet hagyott hátra.

GENTILE DA FABRIANO az umbriai festőiskolában a legfényesebb névvel bír; és még is honán kívül keresendő hírének tanubizonyosságai. Mindazáltal — bár stíljében némileg eltérőleg — a fölfogásban

és érzésben hű követője és föntartója az umbriai vallásos és művészi tradícióinak.

Először, a század elején, Bresciában foglalkozott, hol egy kápolnában festett. Aztán Velencébe ment át, hol a dogepalota nagy termében a piranói tengeri ütközetet festette meg; azonban e műve tűzvész által pusztult el. Ugyanott a S. Giuliano és S. Felicite számára oltárképeket festett. A velencei akadémia gyűjteményében egy kis MADONNA-képet őriznek az ő névalírásával.

1421. évben GENTILE Flórencben lakott és a S. Trinità templom számára egy oltárképet festett, mely jó állapotban látható az akadémia gyűjteményében. Ez igen tartalmas, gazdag kompozíció, melynek fő jelenete a három király imádatát ábrázolja. A mű összbenyomása az áhitat és pompa egyesülése. Az ékszerek, fegyverek, sőt ruhák is valódi arannyal vannak alapozva. Az emberi és állati idomok igen általános vonalokban, természeti tanulmány nélkül vannak rajzolva. Ép úgy nélkülözik a valóság benyomását a draperiák.

A hús színe virágzó; a kivitel miniatür stílusban van tartva. Az arcok változatosak, azonban egyenítés híjával; a mozdulatok gyakran indokolatlanok, a rövidülés rajzolásában GENTILE még bizonytalan.

E mű után GENTILE a Porta S. Mi-

folyamán erős sérüléseket szenvedett. A perugiai gyűjteményben látható egy vastag szennyréteggel belepett tryptichon gótikus minta kivitelében, mely arany alapon ábrázolja MADONNÁ-t a gyermekkel; az oldalakon páduai SZT.-ANTAL, SZT.-JÁNOS, FERENC és KLÁRA, fölötté az angyali üdvözlés egy kék angyallal, foglalnak helyet. A predellába két szentnek köralakú képe van beillesztve.

PIERO nem csupán nagyon ügyes, hanem egyszersmind tudományosan képzett, nevezetesen a matematikában és geometriában gyakorlott művész volt, a ki EUCLIDEST alaposan tanulmányozta, a mint hogy eme tárgyakról, valamint a festészetéről és vonaltávlatról különböző értekezéseket írt, mely körülmény őt, valamint némely más művészeket arra csábított, hogy történeti tárgyú képeket, csupán nehezebb távlati földalványok megoldása céljából, fessenek meg.

Egy ízben hasonló megoldások egyikét tűzte ki kizárólagos földadatúl minden mellék cél nélkül, midőn különféle paloták környezetében egy rotundát ábrázolt, mely műve az urbinói gyűjteményben látható.

Velence gyűjteménye tőle egy SZT. JEROMOS képet bír, melynek tájkép a háttére.

A finom rajzú kép színei majdnem teljesen elhalványultak.

Az urbinói dóm sekrestyéjében őriznek PIETRÓ-tól egy kicsiny, kiválóan becses, valamint sajátosságos és rejtélyes képet, melyet a művész FRIGYES herceg számára festett.

A mű KRISZTUS megostoroztatását ábrázolja és következő felirással van ellátva: *Opus Petri de Burgo Sci Sepulchri*. Balról ül PILATUS egy férfi mellett, a ki háttában látható. KRISZTUS egy oszlophoz van kötve és két férfi alak által ostromoztatik, mi nemes és lehetőleg szabad tartását nem zavarja. E mellett jobbról három alak áll, kik az egész képet rejtélyessé teszik. Az idősebb férfi alakot ODDANTONIO-nak, a herceg atyjának tartják, a ki 1443. évben orgyilkosság áldozata lett: mellette áll egy vörös tunikás ifjú mezitláb és egy idősebb férfit látszik vádolni, vagy kihallgatni, a ki előtte áll és magát mentegetni látszik. Sőt az is gyanítható, hogy az ifjú FRIGYES herceg és az előtte lévő férfi ODDANTONIO ellenségeinek egyike. Mások szerint a mezitlábos ifjú és az előtte álló férfi, volnának ODDANTONIO ellenségei, sőt

gyilkosai, kik ellene összeesküdtek; és így volna a KRISZTUS megostoroztatásával való összekombinálás megmagyarázva.

A mű a legfinomabb és leggondosabb kivitelű és kiválóan ép állapotban van megőrizve. A háttért épületek képezik, melyeknél PIERO, bár csak valóban, melléktárgyúl tekinté azokat, távlati ismereteit fényesen igazolja és részleteknek, nevezetesen a korinti oszlopoknak, a leggondosabb kivitelű szentelét.

Flórencben, az UFFIZI-gyűjteményben látható PIERO-tól FRIGYES hercegnek és feleségének arcképe profilban, egymás felé fordultan festve. E képek rajza finom formaérzékről tanuskodik; azonban oly szigorú és kemény és annyira vértelenül, szárazon van színezve, hogy inkább csak rajznak nézhető. A háttér síkságot ábrázol folyóval és távolabbi halmokkal, hegyekkel. — BATTISTA SFORZA hercegnő 1472. évben meghalt, tehát e mű előbbi időből való.

Mindkét kép hátlapja is be van festve és pedig diadalmenetet tüntetvén föl meglehetősen gyermekes modorban.

Életrőli följegyzik, hogy Rómában, Anconában, Sarianóban (Arezzo mellett) és eme városok több templomában és kolostorában, továbbá Pesaróban és Ferrában is festett képeket, melyek azonban mind elpusztultak.

Ferrarába BORSO herceg hívta meg, hol a PALAZZO DI SCHIFFANOI-ában több szobát látott el festményekkel. Midőn a herceg utódja, ERCOLE herceg az egyemeletes palotát 1469. évben fölemelteté, PIERO művei elpusztultak.

Ennek folytán a felső emeletben tanítványai által festettek képeket, melyek újabban ismét előtűntek és APOLLO VENUS és MINERVA diadalát ábrázolják.

PIERO kortársai előtt nagy hírnévnek örvendett. Sokoldalúsága, mely által módjában volt egy oly jelentékeny matematikust, mint LUCA PACCIOLI kiképezni, saját művészi tevékenységében is érvényesült.

A festészet technikájának kiművelésén nagy előszeretettel fáradozott és a freszkó, valamint tempera mellett, az Olaszországban még kevésbé ismert olajfestészetet is gyakorolta, mivel először bizonytal DOMENICO VENEZIANO által ismerkedett meg.

Tudással és lelkiismeretes rajzolta a meztelen, vagy ruhás alakokat, különféle fegyvereket és jelmezeket, biztos, határozott, sőt szigorú körvonalak szerint,

A festői hatás nem volt szándékában, talán tehetségében sem; mintegy véletlenül nyilatkozik meg olykor némely predella-képecskéjében. Hús színe általában halvány-vöröses szürke.

Elméjének túlnyomóan töprengő és megfigyelő működését nem egyensúlyozá a képzelő erő. Eleven kifejezés, életteljes motivokat ritkán találhatni nála; izlést sehol. Tehetése a legkedvezőbben nyilvánul kis méretű képeiben, melyeket miniatürszerű finomsággal és gondossággal szokott volt megfesteni.

Az umbriai festőiskolában elfoglalt előkelő helyét azonban mindenek fölött ama szent komolyság által érdemlé ki, melylyel az érzéki inger és tetszetősség

mellőzésével fogta föl a művészet tárgyát; olykor gyermekies érzelmeiben és előadásában egyszerű és benső igazságra törekszik.

Bárha utazásaiban az idegen, nevezetesen flórenci művészet vívmányai elől nem zárkozott el, egyénisége még is oly erős és határozott, hogy nincs oly művész, kinek kedvéért abból valamit, — ha csak részben is — fölládozott volna.

Ellenben az umbriai iskolában annál inkább észlelhető ama vallásos komolyságban és művészies erélyben, melylyel utódainál találkozunk.

Tanítványai között szerepelnek: LORENTINO D'ANGELO Arezzoból, kitől semmi emlék nem maradt fenn az utókorra; továbbá PIETRO PERUGINO és LUCA SIGNORELLI.

LORENZO ÉS JACOPO DI SAN SEVERINO.

A XV. század elején szerepelt e két fivér, kik közül kivált az első bírt nevezetesebb művészi tehetséggel. 1374. évben születet. Egy triptychon, mely az átfestés által sajnos — tönkre ment s a San Severinói S. Lorenzo sekrestyében látható, az ő nevét viseli. A templom kriptájában is festett több szent alakot 1400. év körül, a melyek szintén tönkre mentek. A san severinói S. Mariadella Misericordia-n van egy majdnem végkép tönkrement freszkó LORENZO-tól, melyből azonban még nem magyarázható ki kellőképp a két fivér érdeme.

Urbínóba meghívást kapva, az ottani Szt.-János templomát annak legendájából vett jelenetek és KRISZTUS megfeszítettését festették meg freszkóban.

E műveken határozottan megkülönböztethető két kéz, melyek közül az ügyesebbiket bizonylyan LORENZO festette. Az egészben még GIOTTO stílszabályai érvényesülnek, azonban AVANZO előrehaladott modorában.

A század vége felé egy másik LORENZO SAN SEVERINO is működött és szülő városában, a S. Agostinóban egy NICCOLO FOLIGNO modorában festett életnagyságú MADONNA-képet hagyott hátra.

GENTILE DA FABRIANO az umbriai festőiskolában a legfényesebb névvel bír; és még is honán kívül keresendő hírének tanubizonyságai. Mindazáltal — bár stíljében némileg eltérőleg — a fölfogásban

és érzésben hű követője és föntartója az umbriai vallásos és művészi tradícióinak.

Először, a század elején, Bresciában foglalkozott, hol egy kápolnában festett. Aztán Velencébe ment át, hol a dogepalota nagy termében a piranói tengeri ütközetet festette meg; azonban e műve tűzvész által pusztult el. Ugyanott a S. Giuliano és S. Felicite számára oltárképeket festett. A velencei akadémia gyűjteményében egy kis MADONNA-képet őriznek az ő névalírásával.

1421. évben GENTILE Flórencben lakott és a S. Trinità templom számára egy oltárképet festett, mely jó állapotban látható az akadémia gyűjteményében. Ez igen tartalmas, gazdag kompozíció, melynek fő jelenete a három király imádását ábrázolja. A mű összbenyomása az áhitat és pompa egyesülése. Az ékszerek, fegyverek, sőt ruhák is valódi arannyal vannak alapozva. Az emberi és állati idomok igen általános vonalokban, természeti tanulmány nélkül vannak rajzolva. Ép úgy nélkülözik a valóság benyomását a draperiák.

A hús színe virágzó; a kivitel miniatür stílben van tartva. Az arcok változatosak, azonban egyenítés híjával; a mozdulatok gyakran indokolatlanok, a rövidülés rajzolásában GENTILE még bizonytalan.

E mű után GENTILE a Porta S. Mi-

niato melletti S. Niccolo főoltár képét festé meg a trónoló MADONNÁ-val.

E kompozíció részletei is élénk színek és pazar aranyozás által föltünők, míg a benne szereplő Szt.-JÁNOS alak egész alakja a bizanci jellegre emlékeztet.

Innen Orivetóba ment GENTILE, hogy az ottani dóm számára fessen egy MADONNÁT és a keresztelő kútat freszkóval ékesítse; mely utóbbi műve azonban átfestés következtében teljesen tönkrement.

A milánói BRERA - gyűjteményben látható tőle egy MADONNA megkoronáztatása, nyolc ujjongó angyal és szentek környezetében. Ugyanily tárgyú kis kép GENTILE-től van SIG. ROTONDO birtokában, FABRIANO-ban. A féléletnagyságban festett MÁRIA és KRISZTUS-t ábrázoló kép, a FABRIANO-i kis templomból származik.

A san severinói székesegyház számára festett freskói elpusztultak. A berlini múzeum is bír tőle egy MADONNÁ-t.

Perugiában a S. Domenico templomból került az ottani gyűjteménybe egy kicsiny, de bájos MADONNA-kép arany alapon. A nagyon kerek idomok színe szürkésvörös, erős árnyékkal, a modelláció bizonytalan, a kifejezés azonban eleven.

V. MÁRTON pápa RÓMÁBA hívta meg GENTILE-t hogy a Lateran-templom számára több képet festessen általa: KER.-Szt.-JÁNOS életéből, öt prófétát, MÁRTON pápát és több bibornokot, egy MADONNÁ-t. Hanem mindeme művek nyomtalanul eltűntek a kutatók szemei elől.

GENTILE tanítványai voltak: JACOPO BELLINI, JACOPO NERITO DA PADOVA, PAOLO DA SIENA, GIOVANNI.

A NÉMET BEFOLYÁS REÁNK.

Mi már régen hangoztatjuk, hogy a germanizációt nem a német nyelv tanítása és tanulása terjeszti Magyarországon, hanem a német modorú műemlékek. A magyar-gót parlament többet germanizál, mint azt a németek birták századokon keresztül tenni...

Nagy meglepődésünkre szolgál olvasni Hock parlamenti beszédét, melyben ostorozza a német befolyást a művészetben. Kivonatban közöljük.

A pénz, — mondja Hock, — az érdek lett az a lidércfény, mely után itt is rohantak az emberek. Azért nincs a művészeteknek nálunk eszményi tartalmuk. Pedig a művészet csak ott virágozhatik fel, hol eszményi hittel szolgálják és hanyatlani fog mindenhol, a hol csak megélni akarnak belőle, vagy egyszerűen üzletté aljasítják.

Mert művészetünk hanyatlása ott kezdődik, a mikor mi egyáltalában a magyar képzőművészetben az egyéni tehetségek szabad érvényesülését teljesen a német iskolai szellemnek békóiba vertük. Így pusztítottuk ki művészetünkben nemcsak az egyéniséget, de még a nemzeti vonásokat is. Pedig a művészet egyéniség, önállóság nélkül soha sem lehet nagygyá és erőssé. Mert valamint a tudományban hiába iparkodik valaki a más eszével gondolkodni, úgy a művészetben is az igazi művész hiába érez a más szívével, hiába akar látni a más szemével, mert csak a saját teremtő zsenije nyújthatja neki

mindig a teremtő erőt, vagyis az alkotásra való képességet. Ez az oka, hogy mihelyt egy művészt rajzain és arányain kívül színeiben, érzéseiben, felfogásaiban vagy irányában befolyásolnak, az soha sem lesz zseniális, az mindig szolgalelkű másoló, egyszerű imitator lesz, a ki a mestertől átvesz egy pár vonást, azzal iparkodik őt követni, utánozni és soha remekművet, a melynek első főkelléke az eredetiség, alkotni nem tud.

Mi az oka a német művészet általános hanyatlásának és a francia művészet rohamos emelkedésének? Nem azokra a dekadens aberrációkra célok, a melyeket a miniszter ur beszédében felemlített, mert a ki a francia képzőművészet viszonyaival ismerős, nagyon jól tudja, hogy az az u. n. decadens irány Franciaországban is teljesen lejártta magát és a jobb izlésű emberek elfordultak tőle. Abban a nagy világvárosban minden bolondságnak megvan a maga publikuma. A dekadens iskolának is meg volt néhány esztendeig, de ma már napirendre tértek fölötte és senki komolyan ezzel az ügygyel már nem foglalkozik. Ne méltóztassék tehát a francia művészetet összetéveszteni a dekadens irányzattal, mely ott a művészetnek volt a kinövése, mely a nagy művészek által egyhangulag kárhoztatva lesz, és a mely, mint mondtam, már teljesen kiszorult a művészi közgondolkodásból. A német szellem épen azért hanyatlott a festészetben

és művészetben, mert nem a verseny-szabadság alapján épült fel, nem volt meg az egyéni törekvés az önálló munkára és teremtésre, hanem a tekintélyek kultusza alatt állott az egész német iskola; utánoztak egyes mestereket. S pedig így megyen tönkre minden nagy művészi epocha. Mert azt tudjuk, hogy az első utánzó talán még megközelíti a mestert, de a második már csak a mester rossz tulajdonságait utánozza.

Nem elég, hogy kereskedelmi, gazdasági sőt politikai tekintetben is sulyosan érezzük a német befolyást: még kultúrai és művészi téren is uralkodik felettünk. Az a művészi erősarjadzás, a mely nálunk 1867-ben megindult, észrevétlenül egész közoktatásunkkal együtt német befolyás alá került.

mát ábrázolta, a másik HOMÉR Odisse-ájának XI. énekét illusztrálta. Ez a XI. ének az u. n. «Neküia», melyben leírja HOMÉR, hogy ODISSEUS hogyan száll le az alvilágba, hogy teszi ott le a kardját, hogy látja azután szemei előtt elvonulni az összes alvilági árnyakat. Szóval az alapeszme nála ugyanaz, a melyet feltalálhatunk DANTE-nál, mikor VERGILIUS-szal látja szemei előtt elsodortatni az ürben PAOLO-nak és a szerencsétlen FRANCESCA DE RIMINI nek alakját. Ezt a jelenetet, ezt az illusztrációt PAUSANIAS valaha állítólag látta és benyomásait róla egy könyvben meg is írta. Már most mit tesz minden komoly ember a világon?

Azt mondja minden komoly művész és minden komoly ember, nagy kár, hogy POLIGNOTT-nak ezek a freskói megsem-

68. CSALÁDI HÁZ HOMLOKZATA.

Főleg művészi tekintetben a magyar és a német karakter között olyan különbség van, mint egy esetlen, barnára mázolt, német sörös kancsó és egy filigrán, zöld virágos, karcsú, magyar korsó közt.

Szerencséje a német tudománynak, hogy éltzedévekkel ezelőtt egy görög-művészet kedvelő, az u. n. PAUSANIAS-utazó, a ki beutazta az egész Görögországot; eljárt minden helyre, a hol valamely szobor, vagy festményműrekek voltak és a mit látott, feljegyezte és e jegyzőkönyve reánk maradt. Ez a Pausanias-jegyzőkönyv ugyszólván a görög festőművészet valóságos katalógusa. Ezt a könyvet rohanja meg a német tudomány.

Többek között PAUSANIAS, ez az első görög BAEDEKER író elbeszéli, hogy ő volt Leszkében és ott látta POLYGNOTH-nak, az ó-kor leghíresebb freskó-festőjének két hatalmas falképét: az egyik Trója ostro-

misültek. Csak a német tudomány megy tovább. A német művészeti oktatás részére elhatározták, hogy ezeket a festményeket egy műtörténésszel restuaráltatják.

Ez épen olyan vállalkozás, mintha egy modern művész, a ki soha Rómában nem volt, pl. MICHEL ANGELO-tól vagy RAFAEL-től nem látott semmit az én elbeszélésem után elhatározná, hogy megfesti a sixtusi kápolna nagy freskóját, vagy TINTORETTO «Paradicsom»-ját, vagy RAFAEL valamelyik loggiáját vagy stanzáját. Hisz a ki ért a festészethez, az tudja, hogy az illető művész helyes képet adni nem fog, mert legnehezebb dolog a világon egy festménynek a fakturáját és színeit pusztán szavak, vagy elbeszélés után visszaadni. Hiszen, ha még oly világosan sikerült is kifejeznem magamat, hogy vonalról-vonalra, színárnyalatról-színárnyalatra tudna az illető követni, akkor is, hogy valaki MICHEL ANGELO-t,

vagy RAFAELT kifesse, legalább is oly zseninek kell lennie, mint ezek az istentől ihletett lángelmék voltak. És a német tudomány mégis elhatározta, hogy egy műtörténészszel megrajzoltatja, hogy azon a falon, a mely már régen leomlott, milyenek lehettek azok a festmények, a melyeket soha senki sem látott, csak PAUSANIAS irt le valaha.

Nos, mit csináltak? Elővették PAUSANIAS könyvét és megbízták SCHENK urat, a nagy műtörténészt, hogy ezeket a soha nem látott falfestményeket a művészi oktatás részére fesse meg. No hát SCHENK ur megtagadta volna saját fáját, ha e megbízást visszautasította volna. Elővette PAUSANIAS könyvét és elővette mindazokat a német tudósokat, a kik valaha erről a ránk maradt kis könyvről újabb nagy

párosával lerajzolta a freskó kompozícióinak az alakjait. És ezt a könyvet kezébe adja a német művészeti oktatás az ifjúságnak, hogy tanulják megismerni POLYGNOT-ot, az ó-kor leghíresebb freskó-festőjét, természetesen SCHENK úrnak eszejárása szerint. Ilyen a német oktatási rendszer a művészetben.

Hiszen egy ismert nagy angol filozofus LEWIS, GÖTHE című tanulmányában nagyon helyesen vázolja és ismerteti a kultur nemzetek közt levő különbséget. Mert hogy a németek nagy poetáját, GOETHÉT jól jellemezzék és jól megismertessék, oda egy angol filozofusnak kellett születni és ez az angol filozofus volt LEWIS. Ez az angol filozofus a többi közt azt mondja: hogy a német, francia és angol, szóval a nyugoti kultur népek

69. CSALÁDI HÁZ OLDALNÉZETE.

könyveket irtak; elővette WELCKER-t, LLOYD-ot, BERNDORF-ot, KARL ROBERT-et stb. és elhatározta, hogy most megfesti POLYGNOT-ot és hogy mit követelt el, azt tessék megnézni a Wiener Vorlege-Blätterben, ijesztő példájára a német művészeti felfogásnak.

Többek közt a PAUSANIAS leírása szerint azon alakok között, a kiket ODYSSEUS elvonulni látott szemei előtt, volt két szerencsétlen szellem. Ezeket POLYGNOTT úgy fogta fel, hogy az űrben lebegnek büntetésből és a szél sodorja magával őket. Hogyan érzékítette és fogta fel azt SCHENK ur? Azt a két szerencsétlen szellemet ráültette egy hintára, a hinta két végét két madzaggal felkötötte egy fára; világos, hogy a ki ránéz a hintára, az tudja, hogy azok a szellemek rövid idő múlva lebegni fognak. A freskónak pedig, a mely kompozícióban hetven alak volt csoportosítva, egész keretét széttördelte és egymással

észjárása között mi a különbség, azt egy példával igazolja. Tegyük fel, hogy egy vagyonos, dúsgazdag ember meghal és szolgálatot akar tenni a kulturának; azt akarja, hogy megismerhesse az egész világot, hogy milyen az angol, a francia, és milyen a német észjárás; tehát kitűz egy pályadíjat. A legegyszerűbb kérdést. Fejtsék meg és írják meg a különböző nemzetek irói, hogy mi a tevé? és a ki a legjobbat megírja, azé lesz a pályadíj. Mikor a francia író meghallotta, hogy mily értékes pályadíj van kitűzve a közönséges tevére; rögtön kocsiba ül, kihajtat a jardin d'acclimatation-ba; előveszi a jegyzőkönyvét, megnézi milyen a tevé, leírja róla benyomásait, azután cdamegy az őrhöz, megkérdezi, hogy régóta van-e már ott, ismeri-e ezt az állatot, hogy milyen a szokása? Ezt leírja a jegyzőkönyvébe, megy haza, megvacsorál, meghallgatja még az esti operának első felvonását, azután hazamegy, megírja egy

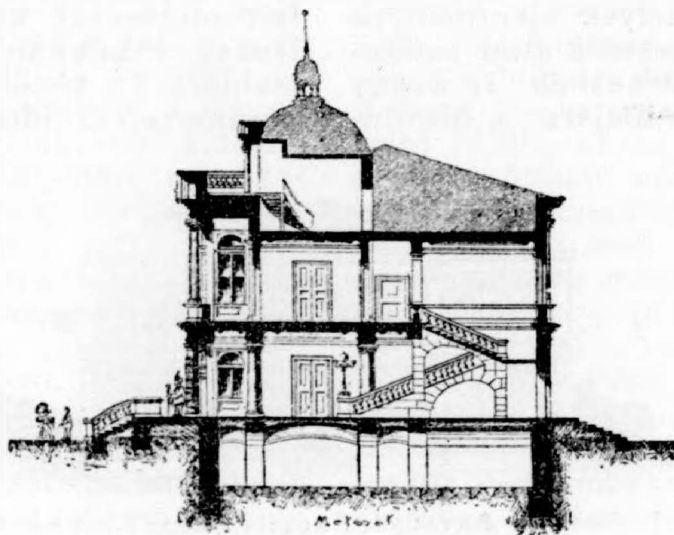
tárcacikkben, hogy mit látott a tevéről és végén odaírja: «Messieurs, voila le chanean».

Az angol, mikor meghallja, hogy a tevére kiírtak pályadíjat, csomagol, elutazik Afrikába, ott épít magának hajlékot, valahol egy tevecsorda mellett. Felkel napkeltekor, kimegy, lesi az állatot, hogy mit csinál egy pár évig és mikor azután összegyűjt négy könyvre való jegyzetet, hazamegy, megírja a könyvet és a végén odaírja: Uraim, mindazt elbeszéltem, a mit négy évi folytonos tapasztalataim után a tevé életéből megtudnom sikerült.

A német mikor hallja a pályázatot, az soha tevét nem látott, de nem is kíváncsi

a 30-dik kötetet és ha Isten életének kedvez, talán majd valaha befejezi.

Ime, nagyon ügyes és találó feldolgozása és példája ez a három kultur-nemzet és nyugati nép észjárása és gondolkozása közti különbségnek, a melyet LEWIS «Goethe életében» elbeszél. Ha a példa magját kivesszük, a következő megállapodásra jutunk: A francia szellem tudományban, művészetben, eszmékben gondolatokat teremt; az angol szellem becsületes munkájával tudományos megbízhatóságot ad, vagyis forrás irodalmat teremt; a német szellem pedig teremt lexikonokat, encyklopediákat, statisztikát, szóval ezeket a száraz elméleti tárgyakat.

70. CSALÁDI HÁZ METSZETE

reá; elmegy a könyvtárba, ott átnézi a katalógust. Összegyűjt minden könyvet, melyben valaha tudós vagy író a tevé életével foglalkozott. Szekérre rakja, viszi haza, mikor azután mindent összegyűjtött a könyvtárakból, neki áll a könyveknek, jegyezget, kivonatolja, rubrikákra osztja. Akkor jön azután a sor a lexikonokra, a Naturgeschichtekre és encyklopediákra és mikor minden adatot összegyűjtött, akkor hallja, hogy egy angol most jött haza Afrikából, a ki könyvet akar írni arról, hogy milyen a tevé. Megvárja, míg ez a könyv is megjelent, azt elolvassa és bár ő maga tevét soha nem látott, megírja a tevének az életét, hogy elnyerhesse a pályadíjat. Irja 30 esztendő óta, most írja

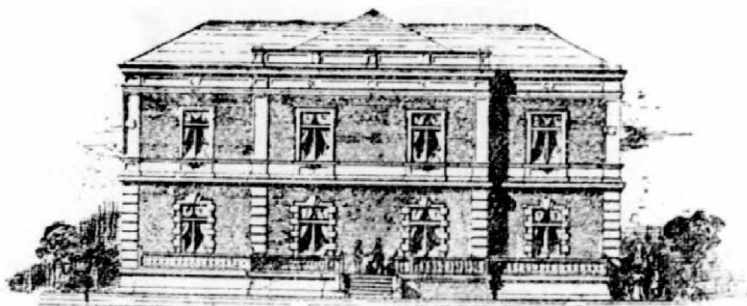
Már most, az a kérdés, hogy e három nemzet észjárása közül melyik felel meg nekünk legjobban tudományban és művészetben? Mert a szerint kell nekünk mennünk és a szerint kell nekünk eljárunk. A három nemzet észjárása közül inkább azt kell akceptálnunk, a melyik legközelebb áll a mienkéhez; vagyis az a kérdés, hogy egy magyar író hogyan írná le azt a tevét? Mert ebből a szellemi munkájából fog aztán kidomborodni az ő kulturális tartalma, az ő nemzeti karaktere. Ezt a nemzeti karaktert kell megtalálni nekünk a tudományban és művészetben; ezt a nemzeti karaktert és faji érzést kell nekünk felkarolnunk tudományban és művészetben és ezt kell

nekünk kulturailag tovább fejleszteniünk. Ezt kell az iparban, ezt kell a kézi és képzőművészetben, szóval mindenben, mert csak egyedül a nemzeti géniusból szabad a művészetnek meríteni.

Sajnos, mi a legrosszabbat tettük: behoztuk művészetünk oktatásába a német észjárást és szellemet és az iskolai methodus teljesen agyonütötte az egyéniséget. Mikor az alkotmányos élet hajnalán képzőművészetünk egy kissé fellendülni kezdett, kultiválni kezdtük az u. n. történelmi vonatkozású képeket. Ki ne emlékeznék azokra az egyszerű, de mélyen megható igazi szép dolgokra, a mikben kevés volt a művészeti tudás, a kézügyesség, de annál több volt a művészi egyéniség, hazafias lelkesedés, a melyek alkotmányos életünk kezdetén művészeink által produktáltak? Ki ne emlékeznék HUNYADY LÁSZLÓNAK kiterített hullájára a börtön-

színtelen csendéletei, Stilleben-jei és lélek nélkül megrajzolt külsőségei. Pedig nemzeti egyéniség nélkül művészet nem lehet nagygyá.

Gyönyörű példát említek fel, a melyet legközelebb Párisban láttam. Mikor benn jártam a Loure nagy termeiben, a többek közt mikor az antirafaelisták és primilisták szobájából kilép az ember az ugynevezett hosszú folyosóra, egymásután látja az ember a renesszansz iskoláit, Róma, Bologna, Firenze, Velence alkotásait, melyek tetőfokát eléri VERONESE és LEONARDO DA VINCI festményeiben. Ha az ember kutat és figyelemmel néz tovább, s látja, hogy ott a nagy iskolák egymásután csoportosítva, a fokozatos fejlődés feltüntetésével vannak a folyosón elhelyezve, rábukkan az ember a németalföldi iskolára. Ez kezdetben a renesszansz nagy eszményeivel eltelve utánozni akarja az

71 MOLNÁR ANTALNÉ NAGYITCE-VENDÉGLŐ TERVE

ben; ki ne emlékeznék HUNYADY LÁSZLÓ bucsuzására a börtönben, vagy ZRINYI és FRANGEPAN utolsó éjszakájára? Emlékszem, gyermekkoromban, milyen lelkesedéssel néztem ezen dolgokban a művészi érzés megnyilatkozását! Hol vannak azok a festők, a kik valaha nemzeti érzések hangján szóltak szívünkhöz; hazafias lelkesedéssel áttüzesítették a nemzet lelkét? Meghaltak, kidőltek az élők sorából? Ellenkezőleg! Az öreg MADARÁSZ elment vasárusnak, a második elment Erdélybe, és ott nyitott fűszerüzletet, a harmadik ott hagyta a művészetet, mert kicsavarta kezéből a nemzeti érzések festő-ecsetét a német iskola szellemének elharapozása, a mely zsánreképekkel, csendéletekkel, barna szószos, színtelen müncheni rajzokkal árasztotta el a magyar ízlést és képzőművészetet.

Igy nyomták el művészetünkben a nemzeti vonást, a fajszeretet és azt a lelkes sovinizmust, a mely nélkül nincs művészet és elnyomták a Piloti-iskolának régi,

olasz festőművészetet. Minő satnya, gyatra dolgok ezek mindaddig, míg az ember rá nem bukkan Moetrizre, a ki önmagában feltalálja a nemzeti egyéniséget és beleviszi azt a festészetbe. Ekkor kezd egy új korszak hajnala felvirúlni a németalföldi művészetre. Ekkor születnek meg a hatalmas REMBRANDT-ok, VAN DYK-ok, a kik a renesszansz formáiba beleviszik a nemzeti, faji egyéniséget úgy, hogy azt a KRISZTUS-t őrző katonát is hollandi bugyogóba, németalföldi sipkába és csizmába bújtatják.

Nekünk is ezt a nemzeti vonást kell megkeresnünk művészetünkben, és mivel a német rendszer és iskolai szellem sem a művészi egyéniség kifejlődését, sem magyar faji lelkesedésünket nem szolgálhatja, ennél fogva merítenünk kell abból a művészetből, mely hozzánk közelebb áll, mely repülni tud, s a melylyel megteremthetjük a magyar művészetet.

Ily erőforrásnak tartom én — és azt hiszem, velem együtt minden ahhoz értő

ember — jelenleg a francia művészetet, mely jelenleg vezet. Lelki közösségünk és szellemi rokonságunk is sokkal erősebb a francia fajjal gondolkodásban, érzésvilágunkban, sőt szabadságszeretetünkben is. Hogy ez a lelki közösség mily erős, arra csak egy példát hozok fel. A német irodalmat kiszorította az ahhoz értő közönségnél a francia irodalom, és míg szinpadjainkon is a német szerzők az egyetlen SUDERMANN kivételével sorra buknak, nem tudják megkapni a magyar közönség szívét, addig a francia darabok, dacára, hogy gyakran az élet léha habzását tárgyalják, a magyar közönséget vonzzák, s ép úgy érdeklődik e darabok iránt, mint akár a párizsi. Mit jelelt ez? Azt, hogy szellemi rokonságunk ehhez a fajhoz sokkal közelebb áll, és sokkal bensőbb és közelebb. Ne higgyék azonban, hogy én a német szellemet azért akarom kiszorítani a mi művészeti oktatásunk rendszeréből, hogy egy új idegent hozzak bele: a franciát. Én nem akarok cseberből vederbe lépni. Minden nemzet legyen féltékeny a saját kulturegyéniségére és zárjon ki abból következetesen minden idegen elemet. De arról van szó, hogy ha egy kifejlett művészetből egy ojtógalyat kell a magyar művészetnek elhanyagolt törzsökébe belevinni, hogy nemesítsük azt, akkor az ojtást nem arról a fáról veszem, a mely a törzsökkel nem rokon, mert különben a galy is, a törzsök is egyformán kiszáradnak.

Hogyan csinálta meg Franciaország a maga nagy művészetét? Mikor Franciaországban nem volt erős művészi közérzés és izlés, nem voltak nagy tehetségek, akkor elhatározták, hogy az olasz renesszansz levegőjében kell nagyra növelni a francia művészetet. Berendezték Rómában a MEDICA-t, odaküldték a kiváló nagytehetségű művészeket. A Prix de Rome felállításával importálták Olaszországból a művészetet, hogy azután később ezt a művészetet a francia nemzet egyéniségéhez alkalmazzák.

A művészet is fejlődik, a művészetnek is fel kell karolnia mindazokat az erkölcsi érzésből fakadó momentumokat, a melyeket neki a kor szelleme nyújt, és belevinni a művészetbe.

A modern francia művészet ma már a Prix de Rome intézményével nem fejlődik annyira, mint a milyen nagygyá fejlődik és izmosodik a francia művészi milieu-ben. Én beszéltem ott JULIEN-nel és DEPUYS-vel

és azt mondták, hogy rövid idő múlva gondoskodni kell, hogy a Prix de Rome intézményét megváltoztassák, mert a kiket mint nagy tehetségeket kiküldenek Rómába, azok nem versenyképesek, az itthon maradt második, vagy harmadik díjjal jutalmazott növendékkel, mert elvesztik a francia művészi levegőt. Nincs meg az a modern művészi milieu-jeük, a melyben a francia művészet most nagygyá lett.

Valamint tehát egykor Franciaország Olaszországból importálta a művészetet a Prix de Rome-mal, úgy kell nekünk is importálnunk az egészséges művészetet egy Prix de Paris felállításával. Az ösztöndíjas intézmény a magyar művészetre nem volt hasznos. Egy kiváló tehetségű magyar művész kapott 6—7 száz forintot. Kiment Párizsba, atelier-t nem tudott bérelni belőle, az az ifju ember pár hónap alatt elköltötte pénzét, hazajött igényekkel és azt mondtotta, ki még rajzban és arányokban sem tudott dolgozni: én Franciaország művészetét hoztam magammal. Nem ez a művészet. Azt az ifjut rá kell szoktatni a rendszeres munkára, kitartásra, létesíteni neki egy olyan tartózkodási helyet, a hol természetes kiszolgáltatást kap. Kap egy atelier-t, s ott 8—10 együtt levő magyar növendék egy kollégiumban ételmezést s így kényszerítve vannak, hogy egész évben művészeti tanulmányaikat folytassák. Ezek lesznek azok, kik haza hozzák a nemesítő ojtógalyat, a melylyel a magyar művészet törzsét megtermékenyítik és a francia művészet tudásába beleviszik a magyar nemzeti szellemet és egyéniséget is.

Azt mondják nekem sokan, kivált a pesszimisták: mit akar a magyar, az ő faji sajátágaival átadni a művészetnek? Erre a kérdésre a jelszavakból élő közönség igen gyorsan készen van a válaszszal és azt mondja: mit akar átadni? — Hát a magyar stílust. No hát ez nonsens! Magyar stílus a művészetben még nincs, azt még előbb meg kell csinálni. Mert valamint az építészetben nevetséges magyar stílusról beszélni, mikor kapukról levett liliumokkal, kályhagyárból kikerült kulacs-készítményekkel rakják ki az oly bibircsók stílusú épületet, mint az új iparművészeti palota, a melyet belül oszlopokra, indus pagodák rendszerére építenek fel, akkor a nagyközönségnek beadják jelszó gyanánt, hogy ez a magyar stílus az építészetben. A stílus nem a dekoratív külsőségekben nyilvánul,

hanem a szerkezetben. Ez nincs meg nálunk. A festészetben nem a dekoratív külsőségekkel kell keresni a stílust, hanem a belső szellemi tartalomban. Az a kérdés, van-e a magyar geniusnak ily bája, szellemi tápláléka, a mit átadhat a művészetnek? Igenis van. Olyan kincset adhatunk neki, a mi a művelt nyugatnak már nincsen. Átadhatjuk a mi primitív kulturái voltunkat, a mely a művészetben kellék, és a melylyel FRA ANGELICO és BOTTICELLI megcsinálták az olasz renesszanszot. Átadhatjuk a művészetnek a mi primitív kulturái voltunkat. Mit értek alatta? Ne feledjük, hogy a művészet soha sem ott érte el fejlődésének tetőfokát, hol már kifejtett kulturái népek élnek, ellenkezőleg csak a fejlődésben levő kulturái népeknél. A kultúra termőfa, annak virága a művészet, később már tudományt, gyümölcsöt terem és elhullatja a virágát a művészettel. Ez az oka annak, hogy tulfinomult kulturái nép, művészeti termelésre már nem alkalmas, mert az már megállapodott formulákkal, sablonokkal dolgozik. Ez pedig minden művészetnek a megölője. A forrásban, erjedésben levő kulturából sarjadzik igazán a művészet. Még kutat, keres, míg az egyéniség beleviszi érzéseit, naivitását, mind azt a bájat, a mi a művészetet fenségessé, nagygyá teszi. Valamint a virág is akkor a legillatosabb, mikor a bimbója pattogzik, úgy a művészet is a kulturái virágfakadás korszakában bájoló igazán. Mi most vagyunk e primitív állapotban, vagyis kulturális virágzásunk kezdetén, a Nyugot már a végét járja, vagy legalább is jól előrehaladt. Azért meggyőződéseim, hogy Nyugaton rohamosan fog hanyatlani a művészet.

Midőn itt korszakokról beszélek, nem hónapokat értek, hanem hosszabb kulturális korszakokat. A francia művészet a technikájában nagyon előrehaladt, de a művészet naiv érzéseiben mégis hanyatlani fog, mert sablonokkal, megállapodott formulákkal fog dolgozni. Ha idején átplántáljuk ide, rohamosan fog fejlődni a mi művészetünk. Mert fajunk művészi ösztöne még benne rejlik kezdetleges kulturánk termőföldjében, abban a szűz földben, a mely századok óta úgyszólván parlagon hevert. E ki nem használt televény-föld, ez a mi erőnk a Nyugatnak kulturailag kihasznált talaja fölött, mely művészi termelésre nemsokára alkalmatlan lesz. Mi beleadhatjuk a művészetbe érzé-

seink frissességét, primitív kulturánk naivitását, nyers erőnk báját, szóval mindazt a sok erkölcsbeli és érzésbeli hatalmat, melyet a művészet úgy a formákban, valamint a gondolatban megkövetel. Beleadhatjuk a Nyugatnak már dekadánszba hajló művészi szegénységébe a friss vért, a mi isten által adott primitív voltunkat, mely minden művészi renesszansz virága. És beleadhatjuk a hangulatot, a poézist, mely a mi fajunkon kívül egyetlen népben sincs meg oly erősen. Hisz még a virágzó, hatalmas francia művészetben is csak nagyon kevés emberben találunk hangulatot és poézist. Itt találjuk az úttörő nagy zseniket: DELACROIS-ban a mozgást, BAISTICU LERAGE-ban a természetet, az életet; megtaláljuk MANET-ban és DEGAZE-ben a színben és rajzban való igazságot, PUVIS DE CHAVANNES-ban a színekben való harmóniát, a sejtelmeset; csak a hangulatot és poézist nem találjuk meg. Egyedül a fontainebleau-i csoportban van meg, Corot-ban, D'anbigny-ben és Millet-ben; de különben a technikai kvalitások kiölik a poézist a francia művészetből. A mi fajunk jellemző saját-sága a hangulat. Hisz még a pásztorfiú is, mikor isten csillagos ege alatt a fűzfáról furulyát vág, nem dallamot keres, hanem trillát, poézist. Ezt nem adhatja meg a művészetnek egyetlen nép sem kívülünk.

Sehol sincs annyi művészi képesség a világon, mint Magyarországon; csak jól kell őket nevelni. De mit csináltunk évek óta e téren? Nem akarok személyekről szólni, csak intézményről. Csináltunk egy ipar-rajziskolát, a melyből művészek nem kerültek ki; ott csak a rajz elemi oktatása folyt. Csináltunk egy mester-iskolát, mely hogy milyen nonszensz, már a neve is mutatja: iskola a mesterek részére. Mivé tettük a magyar művészetet? Azzá, hogy a magyar művész nem iparkodott új irányokat törni, keresni, belevinni az ő művészi egyéniségét, szóval fejleszteni a művészetet, hanem egyetlen vágya volt az Olympus, a netovább: a mester-iskola. Oda akart bejutni, mert bevittük a művészetünkbe is a nyugdíj-rendszert; egyetlen vágya volt, hogy ne kelljen dolgoznia, hanem pihenni és az állammal eltartatni magát. Minden évben 57.000 forintot dobott ki az állam ennek az iskolának a fenntartására, és ott nevelte a megférhetlenséget, az erőszakot a művész-növendékekben, csak a tudást nem. Mert mivel

vitték évtizedek óta előre képzőművésztünk? A kinek szeme van és látni tud, a ki a dolgokat igazán érzi, az tudja, hogy visszaesés van az egész vonalon, a mit egy évvel ezelőtt a miniszter is konstatált, mint stagnációt a képzőművészeti csarnoknál. Nos, ily körülmények között, hogy várhassuk, hogy művészetünk fejlődjék, mikor úgyszólván állami segítséggel bénítottuk meg művészetünk fejlődését? Hiszen mi azt az 57.000 forintot művészeti stallumok fenntartására fordítottuk s a vármegyeházi festészetet honosítottuk ott meg? Főispánokat pingáltattunk, de ezzel a művészetet előbbre nem vittük és nem fejlesztettük. Hogy várhatunk ilyen körülmények között üdvös virágzást és fejlődést? Ne csodálkozunk tehát a hanyatláson! Mert ha egyes tehetségek akadtak, ha egyes virágok sarjadzottak a mi művészetünk melegágyában, az államilag kitartott élősdiék rögtön belegelték, és okuk is volt rá. Érdeklükben állt, hogy a magyar közönség ne lásson tisztán; be kellett kötni a közönség szemét, hogy ne tudja megkülönböztetni a szokvány festészetet a művészettől, mert ezek nem a művészetért éltek, hanem a művészetből akartak megélni, pedig nekünk a művészet terén nagy hivatásunk van. Ezt nemcsak én mondom, hanem RECLUS is. Tessék e híres szociológusnak és nagy humanistának művét elolvasni, a ki egykor ott küzdött pusztán ideális szeretetből, a battignollei sáncokon, és midőn Versaillesben elfogták és haditörvényszék elé akarták állítani, Anglia vetette közbe érte magát. Küldött egy jegyzéket, a melyben azt mondotta, hogy RECLUS nem Franciországé, hanem az egész világé. Ez a tudós, ez a mély eszű szociológus írt egy remek munkát, a melyben a többek között a következő okoskodás fordul elő: Kétségtelen, hogy idővel a fajok ép úgy elvényülnek és kivesznek,

mint a föld is elveszti termő erejét. Ilyenkor a gondviselés küld egy új friss rajt a satnya népek közé, hogy őket felfrissítse, vérüket úgyszólván újjá teremtse. Kétségtelen, hogy idővel ez a mi megvénybedett, kiélt Európánk szintén egy új népáramlatot fog látni, mely Délre szorítja majd és az isteni gondviselés, melynek itt is újját látom, azért hagyta talán lakatlanul Közép-Afrika termékeny vidékeit, hogy legyen a leszorított fajnak hol laknia. RECLUS a szláv fajt jelöli meg, mint a mely elsőpri a mai Európát. Nem vitatkozom vele, de bizonyos, hogy ez látszik ama felfrissítésre hivatott nyers kovásznak, mert még sem államilag, sem társadalmilag degenerálva nincs.

Bizonyos, hogy az a pusztító áradat, mint minden népvándorlás, a mi szerencsétlen hazánkon vonul majd keresztül. Fegyveres ellenállásról akkor már szó nem lehet. De lehet kultúráiról; vezethetünk a művészetben, mert a tudományilag, technikailag haladottabb külföldön akkor már a művészet hanyatlani fog. Akkor odaszegezhetjük a sodró ár ellen nemzeti egyéniségünket a művészetben. Így a jövő világ fejlődésére a mi fajunk is valami hatást gyakorolhat majd.

Ezért szeretném már a dajka-tejjel bevinni a gyermekbe a művészet szeretetét, de ez már a részletek dolga, a melynél most meg nem állhatok.

A művészeket be kell vinni a közönségbe, csak hogy ezt az iskolában kell kezdeni, a hová egyúttal be kell vinni a nemzeti sovinizmust is.

A részletekkel most nem akarok foglalkozni, de előre is kijelentem, hogy ki fogok dolgozni egyéni iniciatívamból egy programot és azt előterjesztem a kultuszminiszter úrnak, s ha ő azt esetleg pártpolitikai okokból visszautasítaná, felebbezni fogom tőle a magyar társadalomhoz.

AMERIKAI MAGAS ÉPITMÉNYEK.

Irta: B. T.

A régi építészek és mesterek ugyancsak nem hitték, hogy az építészet, a melyet ők mint művészetet ápoltak és a tökély oly fokára emelték, hogy az utókor számára befejezett munkát hagytak, melyen semmi kifogásolni, semmi hozzáadni való

nem lehet; oly «magas» fokot érjen el, mint azt e művészetrel az amerikai kollégák tették. VIGNDA megfordulhat sirjában, ha látja a 26—30 emeletes monstrumokat, melyekre az Egyesült-Államok oly büszkék, és melyek manapság már köz-

napiak és semmiféle ritkaság számba nem mennek. Mindazonáltal megérdemlik, hogy beszéd tárgyává tegyék, egyrészt szerkezetük, mely igazán bámulatos, célszerűségük, melylyel egy rég érzett hiányt pótolnak a yankee-k hazájában; és másrészt hibáik miatt, mely elrettentő például szolgálhat az építésznek arra nézve, hogy mivé válik egy épület, ha mindenféle stílust egybekevernek és nem ragaszkodnak a régi és mindig jó és helyes szabályokhoz, építészeti arányokhoz.

Mindenekelőtt érdekes lesz egy kis történettel szolgálnunk.

A felhőkarcolók csakis a legutóbbi három évtized szülöttjei s tulajdonképeni történetük csakis a 80-as évek derekán kezdődik.

Akkor kezdtek el tíz emeletnél magasabban építkezni, akkor kezdik az öntöttvasat kiküszöbölni, mely határozott hátrány volt, akkor kezdődik a vastartók mai célszerű formáinak és ezek összekapcsolásainak megállapítása s ugyancsak ekkor indultak meg a vitatkozások pro és kontra, melyek eredménye az a kis irodalom, mely ma a «felhőkarcolókkal» foglalkozik.

A 80-as évek elejének magas építményeit a határozatlanság és félénkség jellemzi. Célszerű voltak, tartósságuk, olcsóságuk akkor még nem lehetett bebizonyítva.

A mostani évtized igazán gyors fejlődést hozott, s bámulattal tekinthetünk arra a merészségre és biztonságra, melylyel

amerikai kollégáink szerkezeteiket megalkotják.

A 80-as években épül fel a «Masonic temple» Chikágóban, mely, lehet mondani, hogy a kezdete a «mai» modern felhőkarcolónak. Ez épülettel a Nyugat is kezd részt venni a Kelet munkájában. S ettől az időtől fogva fejlődik ki Chikágo, a Nyugat centruma és New-York a Kelet fővárosa közt az a verseny is, mely, ámbár New-York viszi a vezérszerepet, mindkét várost, sőt a többi nagy amerikai városokat is oly gazdagon ajándékozta meg ezekkel a felhőkarcolókkal.

A Kelet hozza be a tűzmentes építkezést; a Nyugat átveszi tőle és kifejleszti annyira, hogy midőn a chikágói atlétaklub tizenkétemeletes épülete, rögtön befejezése után lángba borul és a belső faburkolat tökéletesen kiég úgy, hogy csak a puszta falak maradnak meg, a vasszerkezet, az óriási hőség dacára is, mely akkor dühöngött, csak néhány száz dollárnyi kárt szenved. New-York szolgáltatja az ideákat, Chikágo ezeket praktikusán megoldja. Ime ez a két város jellemvonása.

Vasszerkezetekről, homlokzatokról jövő füzetben fogunk írni.

Jelenleg New-York dicsekszik a legmagasabb épületekkel. A «Park-Row building», mely harminc, a «St. Paul building», mely huszonhat emeletes, jelenleg a világ legmagasabb felhőkarcolói, de nem tudjuk, hogy egy félév múlva Chikágo, melyet a versenyzés tüzel, nem-e hoz létre egy még magasabb épületet.

VEGYESEK.

MINISZTERELNÖKSÉGI PALOTA ÉPÍTÉS. Tervbe volt véve, hogy a jelenlegi miniszterelnökségi palotát egy második emelet ráépítésével meghővítik. A megejtett szakértői szemlén azonban konstatálva lett, hogy a régi épület ezt ki nem bírja s így most már az a határozat: hogy egészen új palotát építenek. A tervek már munkában vannak*) s a régi épületet még a jövő évben lebontják s az építést megkezdik, mert 2 év alatt be is akarják fejezni.

A KŐBÁNYAI TEMPLOM belső berendezési munkálataival a székes főváros közgyű-

*) Ki által? persze — senki sem tudja.

lése, LECHNER ÖDÖN építész, a templom tervezőjének mellőzésével, TANDOR OTTÓ műegyetemi tanárt bízta meg. Azt nem csodáljuk, hogy a főváros ilyen határozatot hozott, mert joggal vagy jogtalanul, nagyon haragszik LECHNER építésze; hanem azon, hogy ezt a megbízatást egy más építész és még műegyetemi tanár, egyáltalán elfogadta, azon nemcsak csodálkozunk, hanem egyenesen megbotránkozunk. Hja, azok, a kik a német stílussal képesek germanizálni a nemzetet, képesek ilyen dolgokra is!

AZ ÚJÉPÜLET telkének szabályozására tizennegy terv érkezett be. A bírálóbizott-

ság tagjai a következők: CZIGLER GYÖZÖ, EBERLING ISTVÁN, NEY BÉLA, SULEK FRIGYES és PETZ SAMU.

—
 UJ ELŐLJÁRÓSÁGI ÉPÜLET a Terézvárosban. VI. kerületi előljáróság részére az Aradi- és Csengeri-utcák sarkán kilátásba vett telekvételt a belügyminiszter engedélyezte.

—
 ISKOLA ÉPÍTÉS az Erzsébetváros külterkén. A főváros tanácsa a VII. kerületi Várna-utcában egy új elemi iskola építését határozta el.

—
 KÖZPONTI KIKÖTŐ ÉPÍTÉS. A kereskedelmi miniszter, tevékenységet fejt ki a tervbe vett központi kikötőnek Budapesten való létesítésére. Az előmunkálatok javarészből már befejeztek s az egész dolog annyira elő van készítve, hogy e nagyszabású terv mielőbb megvalósul.

—
 A KÖBÁNYAI ELEMIS ISKOLA egy második emelet felépítésével kibővítettik.

—
 A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI EV. REF. EGYZHÁZKÖZSÉG, mintegy 26000 frt költséggel új templomot és körülbelül 8000 frt költséggel új lelkészlakot épített s az ott előforduló munkákra árlejtést írt ki. Tervezője SÁNDY GYULA budapesti építész, a ki a művezetéssel is meg van bízva. A kiadandó munkák árlejtését március 5-ikén tartja meg az építőbizottság.

—
 A ZÁGRÁBI SZT.-BALÁZS-TEMPLOM építése ügyében az érseki konzisztórium azt javasolja a városi tanácsnak, hogy az új templomot VANCAS JÓZSEF építész tervei szerint a Pribaz- és Krapaska-utca keresztezésénél levő telektömbön építse fel.

—
 A belügyi kormány Zalaegerszegen még ez év folyamán emeletes CSENDŐR-KASZÁRNYPALOTYÁT épít. A helyet már ki is jelölte a város.

—
 JÁRÁSBIRÓSÁGI ÉPÜLETET ÉS FOGHÁZAT épített az igazságügyminiszter Mező-Turon mintegy 50.000 frt költséggel. Erre az építkezésre nyilvános árlejtés lesz hirdetve még a jövő hóban, mert az építést kora tavasszal meg akarják kezdeni.

—
 FELSŐBB LEÁNYISKOLÁT épített Lőcsén a vallás- és közoktatásügyi miniszter.

A NYIREGYHÁZI TAKARÉKPÉNZTÁR új épületet ifj. BOBULA JÁNOS budapesti építész tervei nyomán még az idén felépítik. A gyönyörű homlokzatú kétemeletes ház költségei 230000 frttal vannak előirányozva.

—
 A SZÉKESFEHÉRVÁRI MEGYEI KÓRHÁZ terveinek és költségvetésének elkészítésével HÜBNER JENŐ építész van megbízva, a ki a művezetést is eszközölni fogja.

—
 ISKOLABŐVÍTÉS ARADON. Az aradi városi négy osztályú polgári iskolát hat osztályúvá fejlesztik s e célból a jelenlegi épületet kibővítik. A terveket TABAKOVITS EMIL aradi építész készítette és azokat az iskolaszék el is fogadta. A kibővítésre 38.000 forint van előirányozva.

—
 GIMNÁZIUM ÉPÍTÉS GYÖNGYÖSÖN. A vallás- és közoktatásügyi miniszter Gyöngyös városával karöltve, új gimnázium építését vette tervbe. A terveket RAUSER MIKSA szombathelyi építész már elkészítette és azokat a kormány is jóváhagyván, a városi közgyűlés a kivitel alapjául elfogadta. A kivitelnek eddig az állott útjában, hogy a közoktatásügyi tárcát a képviselőház még nem tárgyalta le s a szükséges összeg megszavazva nem volt. Ez az akadály azonban már megszűnt, s hogy az építés mielőbb foganatba vehető legyen, a legutóbb tartott városi közgyűlés utasította a tanácsot, hogy az építésre hirdessen árlejtést s a nyertes vállalkozóval, a kultusz-budget letárgyalása után nyomban kezdesse meg az építést. A gimnázium építésére 130.000 forint van előirányozva.

—
 ISKOLAÉPÍTÉS KÖRMENDEN. A város RAUSER MIKSA szombathelyi építész tervei szerint polgári fiú- és leányiskola építését határozta el s arra 86.969 frt 22 krt irányzott elő. Az építést nyilvános árlejtés útján fogják biztosítani.

—
 A DEBRECENI HONVÉD LAKTANYA szűknek bizonyult, a miért is a honvédelmi miniszter elhatározta, hogy a sörház-utcai földszintes szárnyra emeletet épített.

—
 ISKOLA ÉPÍTÉS. A kultuszminiszter elhatározta, hogy Hódmezővásárhelyen, a mostani polgári fiúiskola mellé 80.000 frt költséggel egy állami polgári leányiskolát épített.

PÁLYÁZATOK.

BÉRHAZ TERVEZÉS. DR. GRAUNER VILMOS ügyvéd, pályázatot hirdet a VIII., Népszínház-utca 27. számú telken építendő 3 emeletes bérház terveire. Szükségeltetnek alaprajzok (pince, földszint és egy emelet), homlokzat és egy metszet. A legjobban megfelelő terv 800 korona pályadíjat kap. Tervek március 15-ig SZABÓ JÓZSEF úrnál (VIII., Csokonai-utca 4. sz.) nyújtandók be s ugyanott a helyszínrajz is kapható s bővebb felvilágosítás is nyerhető.

TAKARÉKPÉNZTÁRI ÉPÜLET Elbogen városában. A csehországi Elbogenban levő takarékpénztár egy új ház építését határozta el és alkalmas tervek és költségvetések céljából pályázatot hirdet. — Három díj van kitűzve 800, 500 és 300 koronával. — A pályaműveket 1898. március 15-ig az elbogeni takarékpénztár igazgatóságánál kell benyújtani, a honnét a helyzetrajz, építési program és egyéb adatok is megszerezhetők.

POLGÁRI ISKOLA tervezés Floridsdorfban. Floridsdorf község előljárósága egy fiú és leány polgári iskola terveire és költségvetésére pályázatot hirdet 1898. április 1. benyújtási határidővel. — Pályadíjak 1200, 900 és 600 korona. — A szükséges helyzetrajz, építési program és feltétfüzet 1 koronáért Floridsdorf polgármesteri hivatalától szerezhetők meg.

Bács községe KÖZSÉGHÁZAT szándékozik építeni a következő helyiségekkel: 1. Jegyzői iroda, 2. aljegyzői és segédjegyzői iroda, 3. irattár és végrehajtói szoba (az irattár bolthajtásos, az ablakok vasráccsal és vaspalettával, az ajtó szintén vas), 4. anyakönyvi helyiség, hol egyszerre mind a házasságkötések is tartatnak, 5. tanácsterem ötvennégy ember számára, 6. pénztári helyiség (az ablakok vasrács és vaspalettával, az ajtók vasból), 7. rendőrszoba hat rendőr részére, 8. kisbírósza négy ember számára, 9. fogda (börtön), a mely közepén elrekesztendő (kívül vasajtóval), 10. kettős árnyékszék. Melléképület: Lóistálló

10 lóra, bikaistálló 6 bika számára, félszer 6 kocsi számára, második félszer 4 tűzoltó-fecskendő számára. A község ház melléképületeivel együtt 15.000 forintba kerülhet. A terv és költségvetés 1898 ik évi március hó 31-ig jeligés levéllel Bács község előljáróságához küldendő. Az elfogadott terv és költségvetés 100 forint, a második legjobb terv és költségvetés 50 forint jutalomban részesül, mely összeg a törvényhatósági jóváhagyás után azonnal ki fog fizettetni. A telek rajza a «Vállalkozók Lapja» szerkesztőségétől szerezhető meg. Megjegyeztetik, hogy a segédjegyzői irodának, valamint az anyakönyvi helyiségnek a jegyzői iroda mellett kell lenniök.

IZRAELITA TEMPLOM TERVEZÉS BUDAPESTEN. A pesti izr. hitközség előljárósága a székesfővárosban V. kerületében, a Szalay-, Szemere-, Markó- és Koháry-utcák között fekvő telken építendő monumentális jellegű izr. templom tervrajzára pályázatot hirdet. E pályázatban csak magyar állampolgár vehet részt. A benyújtandó tervrajzok közül azon három munka, mely a pályázat igényeinek legjobban felel meg és az építésre legalkalmasabb a felkérendő bírálóbizottság ítélete alapján a következő díjakban részesül: 1. első díjul 6000 koronában. 2. második díjul 4000 koronában. 3. harmadik díjul 3000 koronában. A hitközség előljárósága fentartja magának a jogot arra, hogy a bírálóbizottság javaslata alapján a fentjelölt díjakban nem részülő tervrajzok közül bármelyiket 1000 korona árán magához válthatja. A tervrajzok a megkívánt mellékletekkel együtt, a pályázó nevét és lakását feltüntető zárt jeligés levél kíséretében folyó év november hó 15-ik napjáig a pesti izr. hitközség titkári hivatalába (VII. ker., Sip-utca 12., I. em.) küldendők. E határnapon túl érkező tervrajzok vagy mellékletek a pályázatban tekintetbe nem vehetők. Az építés programját és a pályázat részletes módzatait tartalmazó utasítást, ugymint a telek helyszínrajzát a pályázók a hitközség titkári hivatalában díjtalanul vehetik át.

A vonatok **INDULÁSA** Budapestről.

Érvényes 1897. október hó 1-től.

A vonatok **ÉRKEZÉSE** Budapestre.

Érvényes 1897. október hó 1-től.

A keleti pályaudvarról				A nyugoti pályaudvarról				A keleti pályaudvarra				A nyugoti pályaudvarra			
óra	percz	vonat neve	délelőtt	óra	percz	vonat neve	délelőtt	óra	percz	vonat neve	délelőtt	óra	percz	vonat neve	délelőtt
12 20		k. e. v.	Konstantinápoly ¹	12 00		k. e. v.	Konstantinápoly ⁴	12 10		k. e. v.	London, Páris, Bécs ¹	12 50		k. e. v.	Konstantinápoly ⁶
12 40		>	Bécs, Páris, London ²	1 00		>	Bécs, Páris, London ⁵	12 30		>	Konstantinápoly ²	5 30		ost.e.v.	Konstantinápoly ⁷
6 15		v.-v.	N.-Kanizsa	5 55		sz. v.	Palota-Ujpest	5 00		t.szsz.	Arad	5 40		sz.-v.	Palota-Ujpest
6 50		sz. v.	Bécs, Grác	6 20		ost.e.v.	Bécs, Ostende ⁶	5 20		v.-v.	Ruttka	6 35		>	Palota-Ujpest
7 00		gy. v.	Ruttka, Berlin	6 30		sz. v.	Esztergom	5 45		sz.-v.	M.-Sziget	6 45		>	Szolnok, Czegléd
7 15		>	Zágráb, Fiume, Róma	6 40		>	Czegléd, Szolnok	6 10		>	Brassó, Arad	7 05		t.szsz.	Pozsony
7 20		>	Kassa, Munkács	6 50		>	Palota-Ujpest	6 15		t.szsz.	Bicske	7 15		sz.-v.	Verciorova
7 35		sz. v.	Belgrád, Bród	6 55		v. v.	Lajos-Mizse	6 35		sz.-v.	Lemberg, Miskolcz	7 25		>	Esztergom
7 40		>	Kassa, Poprád-Felka	7 30		gy.-v.	Zsolna	6 40		>	Bécs, Sopron	7 35		>	Palota-Ujpest
8 00		>	Zágráb, Fiume, Pécs	8 00		>	Bécs	7 05		>	Belgrád, Bród	7 45		>	Bécs
8 05		>	Arad, Brassó	8 05		sz. v.	Palota-Ujpest	7 10		>	Brassó, Kolozsvár	7 55		v. v.	Lajos-Mizse
8 30		>	Kolozsvár, Brassó	8 15		gy.-v.	Temesvár, Orsova	7 30		>	Hatvan	8 45		>	Párfány-Nána
8 50		gy. v.	Bécs, Grác	8 30		sz.-v.	Temesvár	7 35		>	Grác, Fehring	8 55		>	Palota-Ujpest
9 20		sz. v.	Munkács, M.-Sziget	9 05		>	Palota-Ujpest	7 50		gy.-v.	Bukarest, Brassó	10 10		>	Palota-Ujpest
9 50		>	Ruttka, Berlin	9 15		>	Bécs	7 55		v. v.	Paks, Adony, Szabolcs	10 35		>	Szeged
9 40		>	M.-Sziget, Stanisla	11 55		>	Palota-Ujpest ⁷	8 15		sz.-v.	Kassa, P.-Felka	10 55		>	Érsekujvár
10 30		v.-v.	Budafok ³				délután	8 20		>	Fiume, Zágráb, Eszék				délután
			délután				délután	8 40		gy.-v.	Fiume,				délután
			délután				délután	8 50		sz.-v.	Hatvan ³				délután
			délután				délután	9 10		>	Szolnok				délután
			délután				délután	9 25		>	Győr				délután
			délután				délután	10 15		>	Szabadka				délután
			délután				délután	10 35		>	Ruttka, Fülek				délután
			délután				délután	10 40		>	Triest, Fiume				délután
			délután				délután				délután				délután
12 35		sz.-v.	Hatvan	12 05		sz.-v.	Czegléd, Szolnok				délután	12 55		sz.-v.	Palota-Ujpest ⁹
1 45		gy.-v.	Fehring, Grác	12 15		>	Nagy-Maros				délután	1 25		gy.-v.	Bukarest
1 55		>	Arad, Tövis, Brassó	1 05		>	Palota-Ujpest				délután	1 40		sz.-v.	Palota-Ujpest
2 15		>	Tövis, Körösmező	1 45		gy.-v.	Bécs				délután	1 50		gy.-v.	Bécs
2 20		>	Bécs, Páris	2 20		sz.-v.	Palota-Ujpest				délután	3 00		sz.-v.	Palota-Ujpest
2 30		sz.-v.	Bicske	2 30		gy.-v.	Bukarest				délután	3 10		>	Lajos-Mizse
2 35		gy.-v.	Kassa, M.-Sziget, Lemberg	2 35		sz.-v.	Esztergom				délután	3 40		>	Szolnok, Czegléd
2 40		>	Belgrád, Eszék, Bród	2 45		>	Lajos-Mizse				délután	3 55		>	Nagy-Maros
2 45		sz.-v.	Hatvan	2 55		>	Érsekujvár				délután	4 40		>	Esztergom
2 55		>	Szolnok	3 05		>	Czegléd, Szolnok				délután	5 45		>	Palota-Ujpest
3 00		gy.-v.	Zágráb, Fiume	4 00		>	Palota-Ujpest				délután	5 55		>	Bécs
3 20		v.-v.	Adony-Szabolcs, Paks	4 25		>	Szeged				délután	6 50		-	Temesvár
3 45		gy.-v.	Ruttka, Berlin	4 35		>	Nagy-Maros				délután	7 00		>	Palota-Ujpest
4 00		sz.-v.	Szabadka	6 10		>	Palota-Ujpest				délután	7 40		gy.-v.	Orsova, Temesvár
4 30		>	Győr	6 30		>	Párfány-Nána				délután	8 20		sz.-v.	Nagy-Maros
5 20		>	Fülek, Ruttka	7 00		>	Verciorova				délután	8 30		sz.-v.	Palota-Ujpest
5 45		>	Kolozsvár, Brassó	7 10		v.-v.	Esztergom				délután	8 50		gy.-v.	Bécs
6 25		>	Hatvan	7 20		>	Lajos-Mizse				délután	9 05		sz.-v.	Szolnok, Czegléd
7 05		>	M.-Sziget, Stanisla	7 45		>	Palota-Ujpest				délután	9 20		gy.-v.	Zsolna
7 15		>	N.-Kanizsa,	9 05		tszsz.	Pozsony				délután	9 30		v. v.	Esztergom
8 00		>	Kassa, Poprád-Felka	9 35		>	Bécs				délután	9 55		ost.e.v.	Bécs ⁸
8 30		>	Zágráb, Fiume, Eszék	10 15		ost.e.v.	Konstantinápoly ⁸				délután	11 00		v.-v.	Lajos-Mizse
8 40		>	Ungvár, Lemberg	10 35		sz.-v.	Szeged, Temesvár				délután	11 50		k. e. v.	London, Páris, Bécs ⁹
9 10		tszsz.	Bicske				Közlekedik:				délután				
9 15		gy.-v.	Kolozsvár, Bukarest				1 Kedden és pénteken				délután				
9 35		sz.-v.	Belgrád, Eszék, Bród				2 Szerdán és szombaton				délután				
9 55		>	Fehring, Grác				3 Csak a hajózás szünete alatt.				délután				
10 00		>	Arad, Brassó				4 Minden szombaton				délután				
10 45		gy.-v.	Bécs				5 " kedden.				délután				
11 00		v.-v.	Ruttka, Miskolcz				6 " vasárnap				délután				
							7 Ünnepest és vasárnap.				délután				
							8 Minden szerdán.				délután				
							9 Ünnepest és vasárnap.				délután				

Közlekedik:

- 1 Kedden és pénteken.
- 2 Szerdán és szombaton.
- 3 október 15-ig
- 4 Csak a hajózás szünete alatt.
- 5 Minden pénteken.
- 6 " kedden.
- 7 Minden vasárnap.
- 8 Minden szerdán.
- 9 Ünnepest és vasárnap.

80.232
V/1. 1897. szám.

Versenytárgyalási hirdetmény.

A felső Dunán az 1898—1901. években teljesítendő fenntartási és kiegészítési munkálatok házi kezelésben leendő végrehajtásához szükséges terméskőszállításának biztosítása céljából 1898. évi március hó 7-ik napján déli 12 órakor a földmivelésügyi miniszterium tanácsstermében nyilvános zárt ajánlati versenytárgyalás fog tartatni.

Évi kőszükséglet a Dévény és Szap közti szakaszon 45.000 m³, a Szap és D.-Radvány közti szakaszon 35.000 m³ — s így összesen 4 évre 180.000 és 140.000 = 320.000 m³.

Az ajánlatok, melyekhez az ajánlati érték 5⁰/₀-ának megfelelő bánatpénz letételét igazoló állampénztári elismervény csatolandó, vagy mindkét szakaszra együttesen, vagy külön-külön, a fentjelzett napon délelőtt 11¹/₂ óráig Oherolli Károly kir. tanácsos, segédhivatali főigazgatónál (Földmivelésügyi miniszteri palota) nyújtandók be.

Az ajánlatok benyújtására, valamint a szerződés feltételeire nézve bővebb felvilágosítás a pozsonyi magy. kir. folyammérnöki hivatal helyiségében a hivatalos órák alatt nyerhető, a hol a részletes feltételek és szerződési minta is betekinhető.

Kelt Budapesten, 1898. évi február hó 10-én.

Földmivelésügyi magy. kir. miniszter.

Magy. kir. államvasutak.
15823/98. sz.

Hirdetmény.

A magy. kir. államvasutak igazgatósága nyilvános ajánlati tárgyalást hirdet a Szatmár állomáson előállítandó felvételi épület létesítésére szükséges építési munkák végrehajtására.

A tervek, a költségvetés, az egységárjegyzék, a szerződési tervezet, az ajánlati minta, a pályázati feltételek, valamint a munkák végrehajtásához kötött feltételek, Budapesten a magy. kir. államvasutak igazgatósága magas építményi ügyosztályában (Teréz-körut 56. sz., III. emelet 14a) és Debrecenben az üzletvezetőség pályafentartási osztályában a hivatalos órák alatt megtekinthetők.

Az ajánlatokat legkésőbb 1898. évi március hó 9-én déli 12 óráig kell benyújtani alulírott igazgatóság építési főosztályánál (VI., Teréz-körut 56. sz. II. emelet 10. ajtó).

Az ajánlatokat 50 kros, az ajánlat mellékleteit ivenkint 15 kros bélyeggel ellátva, lepecsételve és következő felirattal kell benyújtani: «Ajánlat a szatmári felvételi épület előállítására».

Csak az összes munkákra tett ajánlatok fognak figyelembe vétetni. Az ajánlat benyújtását megelőző napon, vagyis 1898. évi március hó 8-án déli 12 óráig 3000, azaz háromezer o. é. frt bánatpénzt kell a magy. kir. államvasutak főpénztáránál (Andrássy-ut 75. sz. földszint) akár készpénzben, akár állami letétekre alkalmas értékpapirokban letenni. A bánatpénzről szóló letétjegy az ajánlathoz nem csatolandó.

Az értékpapírok a legutóbb jegyzett árfolyam szerint számíttatnak, de névértéken felül számításba nem vétetnek.

Csak idejekorán beérkezett írásbeli ajánlatok szolgálhatnak a tárgyalás alapjául. Posta útján beküldött ajánlatok és bánatpénzek térti vevénnyel adandók fel.

Budapest, 1898. január hóban.

Az igazgatóság.

(Utánnymást nem díjazunk).

Verseny tárgyalási hirdetmény.

A nagyméltóságú magy. kir. Belügyminiszter 1897. évi november hó 18-án 111999, VI-b. szám alatt kelt rendelete értelmében Szabolcs vármegye **közkórházának felépítéséhez** szükségelt munkák elkészítésére **zárt ajánlati versenytárgyalás** hirdettetik.

Ezen építkezésnek költségei 176917 forint 49 krral irányoztattak elő, mely összeg az egyes munkanemek között a következőképen oszlik meg:

I. Föld, kőmives és elhelyező munka	frt 104,268·11
II. Kőfaragó munka	» 1,960 92
III. Ács munka	» 13,626·98
IV. Cserepes munka	» 4,680·47
V. Vas munka	» 15,564·14
VI. Bádogos munka.	» 6,962·51
VII. Asztalos, lakatos és mázoló munka	» 16,533·59
VIII. Üveges munka	» 1,717·34
IX. Kutak	» 1,800.—
X. Különféle munkák (tőzeg, klozet stb.).	» 7,211·64
XI. Kerítések	» 2,591 79

Osszesen. . . . . frt 176,917·49

Ezen munkák együttesen egy vállalkozónak, illetve egyetemlegesen kötelezett társvállalkozóknak, vagy pedig munkanemek szerint elkülönítve, külön-külön vállalkozóknak, illetve egyetemlegesen kötelezett társvállalkozóknak fognak kiadatni, fenntartván azon jog, mely szerint a beérkezett ajánlatok közül, tekintet nélkül az ajánlati összegre, szabadon választassék avagy egyáltalán az ajánlatok közül egy se fogadtassék el.

Az árlejtésen csak oly kellő szakképzettségű iparosok vehetnek részt, kik iparáguk gyakorlására hatósági engedéllyel bírnak.

Az elkészítendő munkára vonatkozó általános és részletes feltételek, tervrajzok és a részletes költségvetés a megyei államépítészeti hivatalban Nyiregyházán és ifj. **Bobula János tervező építésznél** Budapesten (VIII. ker., József-körut 11.) naponta délutáni 3—6-ig megtekinthetők és ugyanitt bármely munka részletes költségvetésének egy-egy ive 30 krajcárért, az összes tervek 15 forintért, az egyes tervlapok egy-egy forintért megszerezhetők.

Csakis az eredeti ajánlati űrlapokon a kibocsátott költségvetési ivekkel együtt benyújtott és lepecsételt zárt borítékban érkezett ajánlatok fogadtatnak el, melyek a következő felirással látandók el: **Ajánlat Szabolcs vármegye közkórházának építési munkálatára** és Szabolcs vármegye alispánjánál nyújtandók be. Az ajánlatban kiteendő, hogy az ajánlattevő a terveket, költségvetést, az árlejtési, valamint építési mindkét rendbeli feltételeket ismeri s ezeknek magát aláveti.

A nyilvános versenytárgyalás Szabolcs-vármegye székházának gyűléstermében, Nyiregyházán, **1898. évi március hó 12-ik napján délelőtt 10 órakor** fog megtartatni, mely napig és óráig az 50 kros bélyeggel ellátott ajánlatok annál biztosabban beadandók, minthogy a később beérkezendők nem fogadtatnak el.

Az ajánlattevők kötelesek azon vállalati összegnek, melynek erejéig ajánlatot nyújtanak be, 5°/_o-ot, szóval **öt százalékot képező bánatpénzt** készpénzben avagy óvadékképes értékpapirokban Szabolcs-megye pénztárában letétbe helyezni s az erről szóló igazoló nyugtatót ajánlatukhoz mellékelni.

Bánatpénz letételét igazoló elismervény nélkül érkező ajánlatok figyelembe egyáltalán nem vétetnek.

Az építési munka az ajánlatok elfogadása után azonnal megkezdendő s oly erővel lesz folytatandó, hogy az épületek 1898. év őszén betetőztessenek és 1899. év augusztus elsején teljesen készen használatnak átadassanak.

Kelt Nyiregyházán, 1898. évi február hó 3-án,

Mikecz Dezső.
főjegyző, az alispán helyett.

Sok fáradságos kísérletezés után
végre sikerült egy

vegyleg präparált

olajfestéket

előállítani, mely a fát és vasat
kitűnően conserválja. Minden
építész-vállalkozónak különö-
sen ajánlatos.

Wendauer L. Róbert

vegyi olajfestékgyár.

Budapest, Váci-ut 20.

Prospektus ingyen.

Fogak és fogsorok.

Rágáshoz és beszéléshez használható a leg-
ujabb rendszer szerint
csakis

RÓNA IMRE

fogspeciálistánál

Budapest, VI. ker., Király-utca 47. szám
a terézvárosi templom átellenében.

Felvonókat

villamos, hydraulikus, gép- és kézi-
üzemre berendezve, szállít

FREISSLER ANTAL

BUDAPEST,

VI. ker., Dávid-utca 2. sz.

SCHLICK FÉLE

vasöntöde és

gépgyár részvénytársaság BUDAPEST.

Gyár és irodák:

VI., külső Váci-ut 1696—1699

Ajánlja magát következők készítésére és
szállításra, úgymint: vashidak és tetőszer-
kezetek, szögecselt és hengerelt vastartók,
gőzkazánok és gőzgépek, zsillipek, át-ere-
szek, jónak bizonyult rendszer szerint, kör-
szivattyúk, vízvezetési csövek, minden
nagyságban, felhúzóké kézi-, víz- és gőzerőre.

Minden kiállításon első díjat nyert,

Universalis műszereket,

theodolitokat és tachymétereket,

Szintező műszereket,

mérőasztalokat irányzóvonalzóval,

acél- vagy vászon-mérőszalagokat,

pantografokat, planimétereket,

Praecizios rajzoló eszközöket,

Trianguláló 9—12-szeresen nagyító tábori messzelátó-
kat, valamint mindenféle optikai mérő műszereket a
legszigorubb pontossággal gyártanak.

Neuhöfer és fia,

Bécs, I., Kohlmarkt 8.

os. és kir. udv. műszerészek és mechanikusok.

Minden műszert készletben tartanak és garanciával
pontosan reklifikáltan szállítanak.

Más gyárakban készített műszereket is pontosan és
rövid idő alatt javítanak.

*A nem megfelelőket akadálytalanul ki-
cserélik; illusztrált katalógust ingyen
és bérmentve küldenek.*

 Hirdetések

az

„ÉPÍTÉSZETI SZEMLE”

számára felvétetnek a kiadó hivatalban

— B U D A P E S T, —

VI., Szövetség-utca 45. szám I. emelet.

KNUTH KÁROLY

mérnök és gyáros

BUDAPESTEN, VII., Garay-utca 6—8. sz.

Jótállás mellett elvállal:

**gáz- és vízvezetéki berendezéseket,
klosetek és csatornázások,**

bármely rendszerű **központi és helyi fűtés és szellőztetések,**
szivattyuk, vizerőművi gépek,

gőz, mosó, főző és konyhaszűrő, fertőtelenítő, szárító és fürdőberendezések és gőzfürdő
készítését városok, kastélyok, gyárak, bérházak stb. számára.

Vállalkozik: egészségügyi berendezések tervezésére és készítésére.

Tervek és költségvetések készséggel készíttetnek.

DUSAN FELSZERELT KOAGYAGCSO RAKTÁRA.